

ШУКУР ҚУРБОН

СИЗНИ ХУДО ЕТКАЗДИ

*Шеърлар,
шеърга тушган ҳадислар,
достонлар*

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти

Уз2
К 80

Курбон, Шукур.

Сизни худо етказди: Шеърлар, шеърга тушган ҳадислар, дostonлар. — Т.: Ғ. Ғулom номидaги Адабиёт ва санъат нашр., 1994. 168 б.

Шукур Қурбоннинг ижодда ҳеч кимникига ўхшамаган ўз овози ва сози бор: Тўртликлардан тарихий дostonларгача, қўшиқлардан сиёсий-публицистик шеърларгача, лирик ва интим туйғуларгача таъсирчан ёза билaди. Билган ва ҳис қилган нарсалари тўғрисидаги гапларни қoғoзгa туширaди. Ҳамнишa ҳалол ва самимий қўйлайди.

Кейинги йилларда у Ислomий адабиёт кўчасига ҳам дадил қадам қўйди. Шоирнинг ҳадиси шарифлардан яратилган биринчи тўртликлар гулдастаси — «Арбаъин-1 ёки «Расулulloҳ айтурлар...» Мовароуннаҳр мусулмонлари диний бошқармаси мукофотига сазовор бўлди. Қўлингиздаги китобдан, бошқа гўзал шеър ва дostonлардан ташқари, ана шундай гулдасталардан тўрттаси жой олган.

Уз2

К $\frac{4702629292 - 19}{M552 (04) - 95}$ Буюртма, 95

© Шукур Қурбон, 1995 й.

ISBN 5-635-01422-4

www.ziyouz.com kutubxonasi

* * *

Ният қыл,
Ниятни каттароқ қыл, ҳай,
Сен етмасанг, ўғлинг этади,
Неваранг этади, ўғлинг етмаса,
Неваранг етмаса, чеваранг,
Чеваранг етмаса, зваранг,
Эваранг етмаса, деваранг,
Бегонанг этади-ку, ҳеч бўлмаганда!..

Ният қачон ерда қолган, қачон? ..

1986

ГУМОНДАН ИЙМОНГА
ЎТИШ МУҲИМРОҚ

* * *

Яна келдим бағрингга, эй тоғ,
Эй покиза, эй юксак паноҳ!
Ифлослигу тубанликлардан
Қочиб келдим, келдим баногоҳ!...
Яна келдим бағрингга, эй тоғ!

Нафасингдан симирсам, тўлсам,
Қўшиқ айтсам, тошлар тингласа!..
Чўққилардан йиқилиб ўлсам,
Улганимни ҳеч ким билмаса!..
Қўшиқ айтсам, тошлар тингласа!..

Яна келдим бағрингга, эй тоғ!..

1986

ТОҒ ЙҮЛИДА...

Тоғ йўлида қоп орқалаган
Бир чол борар шошқин, сабрсиз.
Юз-кўзини ташвиш қоплаган,
Кекса дилин азоблар бир ҳис.
Атрофида рангсиз бир туман,
Кўринмайди туман адоғи.
Чол бу йўлдан кўп марта юрган,
Яхши билар чол бу сўқмоқни.
Сувратланар кўзи ўнгида
Тоғ қушлари—бемажол ва оч,
Улар парвоз қилмоқ ўйида
Талпинарлар... аммо беиж.
Тошдай қотиб борар қаноти,
Ўз-ўзига чўкиб туришар.
Сақлайин, деб улар ҳаётин,
Чол ушбу кун тоғларга шошар.
Қуруқ келди бу йил об-ҳаво,
Ҳаммани дон-дундан қисди бу.
Лекин кўнгил инграйди беҳол:
«Қушлар... ўлмаслиги керак-ку!...»
... Тоғ йўлида қоп орқалаган
Бир чол борар шошқин, сабрсиз.

1975

ВИЖДОН АЗОБ ЧЕКСА...

Р.П.

Мансаб, амал-тақал... ўткинчи бари,
Тайёр яшаш керак хорлик, зорликка.
Ожизлик чекинар одамдан нари,
Қабиҳлик-ла олишилар тиккама-тикка.

Кун ўтар бир бурда нон билан гоҳо,
Жилowlаса бўлар нафс — аждарни.
Эслаб қўйсак зиён қилмас алоҳа
Яланғоч яшовчи маймун — занғарни.

Худодай танҳодир ҳар кимда виждон,
Янгилаб бўлмайди ишдан чиқса гар.
Виждон азоб чекса, тирикдир инсон,
Тирикдир виждоннинг ҳаёти қадар.

Севмоқ, бу — ўз-ўзинг фош этмоқ фақат,
Авра-астарини ағдариб кўнгилнинг.
Шоирлик баайни ошиқлик беҳад,
Юракдадир, ахир, илдизи тилнинг.

Шоирлар ичра зўр шоир бўлурман,
Шу дард, шу эътиқод агар бор бўлса.
Хор-зорликка тайёр яшаб ўлурман,
Фарёд ҳам қилмасман хор-зор бўлсам.

1976

УТИШ ДАВРИ

Бувим Солияхон Тешабек қизиги

Утиш даврин бошдан кечирмоқдамиз,
Юз йиллик тўлғоқ бор жонларимизда.
Бир армонни дилдан ўчирмоқдамиз,
Орзуни ҳаётга кўчирмоқдамиз,
Ҳиссиёт ранглари қонларимизда,
Уйлар олатасир онгларимизда.

Елгонлардан безган халққа кўп қийин,
Ростни ҳам ўтрукдай этадир қабул.
Дейдир: «Бу — сиёсат, сиёсат — ўйин»,
Ғоялар ютадир ўйинда сабил,
Мудом захирада қоларкан тайин,
Хурмодай эзилмай не қилсин қалби.

Не тонг! Бу ўйинмас, захира ҳам йўқ,
Томошабин ҳам йўқ, бўлса ҳам у — ёт!
Ғоялар юракка кирган илдиз — ўқ,
Яшашга чорлайди ҳаммани ҳаёт.
Бугун юрт душманин холос кўнгли тўқ,
Эси йўқлар холос бепарводир бот.

Нажот йўқ-ку, ахир, ғамда, йиғида,
Тушкинликка кўнгил берганлар хордир.
Шодумонлик ва мунг оралиғида
Ҳаётбахш бир ҳолат, кайфият бордир.
Энг ёруғ ўйларнинг олмос тифида
Шак-шубҳани ўша тўғрашга қодир.

Биз — бугунги авлод — жоҳилиятнинг
Улигин кўрганлар ношудмиз анча.
Лекин эшитганмиз мағрур ниятнинг
Йўлида жон берган ботирлар қанча.
Энг улуғ руҳларнинг қулоқлари динг,
Учар теграмизда қанот қоққанча.

Ҳаромдан ҳалолга ўтиш — муҳимроқ,
Қаҳрдан меҳрга ўтиш — муҳимроқ,
Гумондин иймонга ўтиш — муҳимроқ.
Гарчи иқтисоддан сўз очилар кўп,
Ош-овқат биринчи масала эмас,
Биринчи масала юракдаги оҳ!

Ахир, ён-атрофда душман тудоқар,
Қирғин чиқармоққа излаб баҳона.
Бурчак-бурчакларда эса пинҳона,
Қуллик тўқликларин олқаб гирёна.
Сўзланиб юрган кўп...
Кўксимда доғлар.
Йўқми улар аро ўзбек ўртоқлар!..

Ҳар нечук уйларда жоҳилиятнинг
Улигин кўрмаган авлод ўсмоқда.
Унинг томирида қадим миллатнинг
Қадим шон-шухрати балки жўшмоқда.
Балки фикрдаги кўплаб иллатни
Улардан шу ўтиш даври тўсмоқда.

Ўтиш даври ўтар. Ҳаммани эмас,
Дунёдан ўтказар ўткинчиларни.
Дод-войига ортиқ қулоқ ҳам бермас,
Эшитмас илтимос ва ўтинчларни.
Сақлайди ёдида элас ва элас
Ҳаққоний пушмонлар ва ўкинчларни.

Ватан қолур бироқ ўтиш давридан,
Ўзбекистон қолур шундоқ мустақил.
Янада гўзалроқ, янада оқил,
Яшариб борар у ҳайрат-ҳовурдан.
Эй кўнгил, ҳарорат олгил сабрдан,
Шу Ватан севгиси ўтида ёқил!

Биз билмаган сирни боболар билган,
Орзу-умид мудом устивор келган,
Жажжи бойчечаклар енгади қишни!
«Замонни койимоқ — мушриклар иши»
Чунки у Аллоҳга эрур тегишли» —
Ҳадиси шарифда шундай дейилган.

1993

* * *

Юрагига эзгу ва гўзал,
Узун орзу-ўйлар жо этиб,
Тўда-тўда булутлар аро
Ҳарир қанотларин силкитиб,
Бир жажжи қуш учиб юрибди.

Эртакдай ҳол. Булутлар эса,
Унинг қанотлари остидан
Қўчган шамол зарбига тўзғиб
Кетмасак, деб, ваҳима билан
Жон ҳовучлаб, чўчиб турибди.

1972

ҲАЙВОНОТ БОҒИДА

— Ойи, ойи, бу йўлбарсмас-у,
Йўлбарс бундай бўлмайди-ю, а?
— Нима бало, кўрмисан, Маъсу,
Ҳай, бу йўлбарс бўлмаса, нима?!..
«Олиб боринг йўлбарсга» — девриб,
Қулоғимни битирган эдинг,
Қутилмадим ҳамми опкелиб..
Шу гингшишинг етмай турганди!..
Мана, қара, мушукка ўхшаш,
Аммо ундай кичкина эмас.
Йўл-йўл чизиқ — уст-боши уйқаш,
Ёзишиб ҳам қўйибди: «ЙЎЛБАРС».

Ойисининг сўнги сўзларин
Эшитмади бола, жим қотди.
Ва мунғайиб узди кўзларин
Совуқ қафас ичра ланж ётиб,
Атрофга кўз ташлаб совуққон,
Эснаётган қари йўлбарсдан.
Бола хижил бўлганди чунон,
Бўшаб кўнгли ҳою ҳавасдан.

Турмушнинг бу ажиб лавҳаси
Унга қиммат тушганди алҳол:
Хаёлида боғча опасин
Эртаклари бўлганди поймол.

1975

1933 ЙИЛ ХОТИРАСИ

Фарқлаб бўлмас ўнг билан тушни,
Росту рўё қоришиб ётар.
Дийдираган, қори йўқ қишни
Барги ҳазон масҳара этар.
Муз тангалар ётар тош қотиб,
Одамларни йиқитар йўллар.
Мол бозорда бир жинни хотин
Боласини сотмоқчи бўлар.
Меъ эзилиб қарайман бунга,
Иложсизлик ёндираб ичим.
Ачинарлар жинни хотинга,
Болажонга куймайди ҳеч ким...
... Изғирин сал... кучайди чоғи,
Йиғлайдими... ҳеч эркак киши:
Кўринмасди охир-адоғи
Дийдираган қори йўқ қишнинг.

1983

* * *

Саҳна қонуни, бу — ўз қиёфангдан.
Қанча чиқа олсанг ва бегона зот
Сувратига қанча яхшироқ кирсанг,
Шунча олқишлайди сени бошқалар.

Ҳаёт қонуни, бу — ўз қиёфангда
Қанча собит бўлсанг ва бегона зот
Сувратига кирмай, қанча кун кўрсанг,
Шунча олқишлайди сени бошқалар.

1975

ОЛДИНГИ САФДАГИЛАР

Оғам Бегижон Раҳмонгъ

1

Сендадир иноят, сенда — ҳидоят,
Ё раббий, додимга яна ўзинг ет:
Ё бу гўлликларин йўқот халқимнинг,
Ё бу қаллобларга инсоф ато эт!

2

Душман керак бўлса, дунёда қанча,
Дўстларинг омонат, ҳамкорлар — қаллоб,
Кўнгилни орзулар шиддати янчар,
Юрак — меҳрталаб, муҳаббатталаб,
Ҳасрат, ҳаяжонлар бўғизга етди,
Кўзинг оч, сен ҳам бир атрофга қара!
Оламда ўт ва сув бирлашиб кетди,
Лайли-Мажнун бўлди оқ билан қора.
Пастлар баландларни кўтарди бошга,
Қайноқлар кўксига босди совуқни.
Нега сен ҳамиша қоқилдинг тошга,
Нега ўз кўксингга отдинг бу ўқни?
Номинг бир — ўзбексан, ўзингга бексан,
Яхлит бир парчасан туркий жаҳондан,
Юракда дард билан сен қадди тиксан,
Чегара чизиги ўтмаган қондан.
Ҳар кент, ҳар кўйингга жонимни қоқай,
Халқим, жаҳолатда тоқай қақшайсан —
Пароканда бўлиб яшайсан тоқай,
Маҳаллийчиликни қачон ташлайсан?!..

3

Ҳой! Ҳеч ким ҳеч нима сезмаётирми?
 Қалбларда лоқайдлик кезмаётирми?
 Қилт, этмай қўйди-ку, дарахтлар учи,
 Шамол ер остида эсмаётирми?

4

Қийналиш керакдир, дўстим, қийналиш.
 Қийналсанг, рўёбга чиқар яхши иш.
 Қани, жаҳд эт тўққиз ою тўққиз кун,
 Бир нима туғасан сен ҳам бояқиш.

5

Оға, олдингилар нотўғри қилган —
 «Олган!»
 Бу — эл-юртга сир эмас асло!
 Шундай қилар сиздан сўнг келган...
 «Олган!» — дейишади сизни ҳам, демак,
 «Берган» бўлмасалар ҳам,
 Қўрган бўлмасалар ҳам...
 Қоласиз нопоклар қатори аро.

Энди, ҳалоллигингизга келсак,
 Ишонмайди бунга бирорта одам.
 ...Ҳар ҳолда сиз шундай ўйлайсиз бу кун,
 Ҳар ҳолда шу ёққа кетяпти ҳаёт.
 У!.. Ҳаром луқмани емоқлик учун,
 Ҳаромдан бўлиши керак одамзод.
 ...Айниқса, баъзилар, баъзилар нафси.
 Қўнгил қонларини ётибди сўриб:
 Ўзига тегмайди ўз nasibаси,
 Қистирмаса бу халқ елиб-югуриб.
 То ёруғ жаҳонда нафс ўлмайди,

Оға, иймон сози таратмас наво.
Ҳалолликни исбот қилиб бўлмайди
Нопокларнинг қатори аро.

6

Ҳар кентда бир оқил, бир мард бор эди,
Ҳар дилга бир орзу, ишонч ёр эди,
Подшолар хиёнат қилгани билан,
Эл-юрт продаси устивор эди.

7

Гурас-гурас авлод келар,
Гурас-гурас авлод кетар,
Бошларидан кечган кунларни
Бошқалардан яхшироқ билар
Олддагилар,
Олдинги сафдагилар.

Мен шуларни ўйлайман кўпроқ,
Бошқалардан кўра уларга
Ҳалокату ўлим яқинроқ,
Ундан-да яқинроқ зафар туйғуси.
Наҳот, дейман, бу ҳам тақдирнинг ҳукми,
Наҳот, бу ҳам боғлиқ бўлса илоҳиятга.
Гурас-гурас,
Гурас-гурас...
Мунчалар кўп,
Мунчалар кўп-эй,
Дейман, орқадагилар...
Ҳар авлодда якка-якка саф —
Олдиндагилар.

Улар
жанглар аро

Жарималик лашкарлар сингари худди:
Эзиб-янчиб ўтиши шарт умумдушманни,
Утолмаса, ўлдирилар

орқанги

саф

қўллари

ила.

Наҳот, дейман, бу ҳам тақдирнинг ҳукми,
Наҳот, бу ҳам боғлиқ бўлса илоҳиятга.

Орқадагилар-чи,

Орқадагилар?..

...Ҳей, камбағал ҳолига кулиб,

Кимхобларга ўралиб кекиргувчи «зот»,

Жиндак амалига керилган, қуруқ!

Ҳей! Тўғри сўз эшитиб, жон ҳовучлаган!

Ҳей, остига шеърни-да босиб ястланган!

Ҳей! Кўнгилни совуқ сув сепиб ўлдирган!

Ҳей! Уликлар панасида биқиниб ётган,

Ҳей! Улдим, деб ёлғондан юмалаб қотган,

Ватанни ва дўстларни сотган!..

Кўрмайди, деб ўйлайсизми аҳволингизни

Олдиндагилар?!..

Янглишасиз!

Кифтларида ҳам кўзи бор олдагиларнинг!..

Ўгирилиб қарашга арзитайсиз-ку!

...Майли, ўлар олдагилар,

Бошқалар илар

Зафар қуббасига ўша байроқни,

Майли, совринларни бошқалар олар,

Майли, қаҳрамондай бошқалар қолар!..

Олдинги сафдагилар олдинда борар,

Бораверар ўлиб ҳам олда!

Мен-чи, мен? Хўш?
Қайси сафдаман?
Олддаман, наҳот?
Қувлаб юрар мени ҳам ҳалокат-ўлим,
Олда бирор елка-паноҳ кўринмас, ахир.
Орқамдан ҳам ўқталиб турарлар найза!
Ва... бари бир, ноқулай олддаман, дейиш,
Ва... бари бир, яхшидир
Ҳавас қилмоқ олддагиларга.

Гурас-гурас,
Гурас-гурас...
Бу кураш — ёмон кураш:
Яхшиларни ёмонлар енгади баъзан,
Ҳақиқатни ёлғонлар енгади баъзан,
Муҳаббатни нафратлар енгади баъзан.
Наҳот, дейман, бу ҳам тақдирнинг ҳукми,
Наҳот, бу ҳам боғлиқ бўлса илоҳиятга.

Ҳар қадамда самимият мурдаларин кўраман,
Югураман, бошларимни тошга ураман,
Гоҳ йиғлайман, гоҳида хаёл сураман,
Юрагимни шеърга ёраман...
Камайса-камаярки, кўпаймайди ҳеч
Олдинги сафлар,
Кўпайса-кўпаярки, камаймайди ҳеч
Орқадагилар.
Наҳот, дейман, бу ҳам тақдирнинг ҳукми,
Наҳот, бу ҳам боғлиқ бўлса илоҳиятга.

1991

ОҲУ ЭДИК...

Қўрқув тоғларида югуриб толган
Оҳу эдик,
Қўрмадик сайёдимизни.
«Келажагинг порлоқ», деган зўр ёлғон
Булгади юз йиллик ҳаётимизни.

Уқ едик,
Қуладик қоялардан тик,
Қўҳна жилғаларга қонимиз оқди.
«Ўтмишинг аянчли», деган юз йиллик
Зуғум асоси ҳам пуч бўлиб чиқди.

1991

НАВОИНИ АНГЛАШ

Шеър қошида не-не қалблар йиғлаган,
Шеър унинг қошида нола чекиб шод.
Асрлар қаърида нурдай туғилган
Биз исм-шарифин эъзозлаган зот.

Унгача нима бор? Ким бор? Бу сирни —
Шарҳ айламак балким шарт эмае ҳозир.
Минг йилда бир келган улуғ шоирни
Минг йил давомида ўргансак арзир.

Тарих, дегани бу, — жанг-жадал эмас,
Сўздир у, сўзларда акс этган маъно.
Балким туркийни ҳам биров тил демас,
Навоий назмидан туймаса наво.

Қаранг, шоир ва шоҳ баҳс этар мудом,
Юраклар тубига чўкади оҳлар.
Улар шарафига кўтарилар жом,
Ҳар икки жомга ҳам қуюлган заҳар.

Эл ғамин ўйлаган, бари бир, ўлмас,
Уни кутар доим тақдир аломат.
Бу юксак нолалар ҳеч қачон сўлмас,
Кўнгилни авайлаб-асрар саломат.

Фикри бад касларни таҳқир айламак —
Васф этишдек савоб, илоҳий ишқни.
Ахир, ор эмасдир очиқ сўйламак:
Жуда кеч англадик бу шан қўшиқни.

Наҳотки беш аср орқада қолдик
Навоний бободан, азиз даҳодан.
Ифтихор ҳиссимиз — елкамизда юк,
Бағримиздан армон аримас, зотан —

Сизни мураккаб, дер бунда баъзилар,
Бепарда яралган гўзаллик қачон?
Ўша тулки ҳамда ўша узумлар
Эсимга тушади шунда ногаҳон.

Авлод-авлодларга ҳамиша ёр у,
Турфа халқлар аро расо қаддимиз.
«Сўзимни эшит», деб бизларга зор у,
«Биз ҳам — зор», дейишга борми қаддимиз?

«Эй Навоний!» — дея чорлар ўзини
Меҳр ва муҳаббат, жиҳод йўлига.
«Эй Навоний!..» — жаҳон очар кўзини,
Тилла тушган каби гадоӣ қўлига.

«Эй Навоний!» — Қуёш тушар самодан,
Кетар пой-пиёда уфқлар оралаб,
Юрак энтикади тоза ҳаводан,
Метин дардларини тилка-поралаб.

Уйғоқ шуур билан хаёлга толсак,
Навоний ва иймон — уйғун тушунча.
Шоирга биз қанча яқин боролсак,
Худога яқинлаб борурмиз шунча.

1991

САМАРҚАНД САФАРИ

Ернинг остидами, устидамсан,
Афсоналар сўйла менга, Самарқанд?
Нураб бораялсан шахд-шиддат билан,
«Дув» этиб тўкилмоқ қасдидамсан?

Боболар шуҳратин сўйлаб дам-бадам,
Обрўй орттиргандан ёмони борми!
Бугунин кўз-кўзлай олмаган хорми!..
«Самарқанд сайқали...» деган гапнинг ҳам
Ярми тарихдадир. Қаерда ярми?..

Кезаман мақбара, масжидлар аро,
Мадрасалар бўм-бўш,
Бозорлар гавжум,
Ерга кўз тикканча халқ ўтиб борар,
Турмуш дардларидан эзилиб, беун;
Пештоқларда ёнар не-не битиклар —
Мағиз-маънолари элга номаълум..

Ногаҳон қаршимда бир зот кўринди —
Энгил-боши юпун ва ялангоёқ,
«Ҳақ-дўст ё Олло»син куйларди янгроқ.
Акс-садо қайтариб, жаранглаб шундоқ

Самарқанд ёшарди қайтадан энди,
Асрий бир эътиқод бор эди унда.
Ернинг ост-устини бирлаштирди у,
Қарсиллаб очилди кўхна қабрлар.
Хаёлимга келди турғунликларда

Эътиқодсизликдан етган жабрлар.
«Менинг ҳам бир боқий қўшиғим борми?!
Қани, ким тилайди менга сабрлар?!»

Қалам билан ёзмоқ — ноқулай ҳолат:
Мен ўшал зот — дарвиш замонасида
Адашиб юргандай бўлдим ҳижолат...

1991

БОСМАЧИЛАР

Тасвир: Үт қўйгансиз гўзал қишлоққа,
Тасвир: Эл таланган шафқатсизларча,
Тасвир: Үлдирилган ким-қанча одам,
Орасида, албатта, битта она бор,
Норасида бор...
Қаҳри қаттиқликни кўрсатмоқ учун,
Бундан ўнғайроқ йўл бўлмаса керак.

Тасвир: Таланган, ўт қўйилган қишлоқдан кўкка —
Урлайди оҳ-нола,
Урлайди тутун.
Албатта, бу пайтда тонг өтаётган,
Одамлар уйқудан уйғонаётган,
Воқеадан хабар топишиб,
Бош чайқашаётган,
Қишлоқ кўчаларидан қизил аскарлар
От минишиб ўтаётган бўлар ҳамиша,
Қизил байроқ ҳилпирайди улар қўлида.

Тасвир: Жанг бошлайсиз қабристонларда,
Қуриб кетган каби бошқа жой.
Жанг бошлайсиз арвоҳларни чирқиратиб зор..
Эл-юрт нафратини жўштирмоқ учун,
Бундан ўнғайроқ йўл бўлмаса керак.

Номингизни қаранг, устига устак:
«Босмачилар!»..
Ким берди сизга?!
Мунча совуқ, мунчалар хунук!..

Шундай совуқ, шундай хунук номни кўтариб
Қандай юрибсиз —
Донғил тарих кўчаларида?..
Қилмайсизми ор?!

Тарихда-ку, ахир, ҳамманинг кўзи,
Тарихдан очилар ҳамманинг сўзи,
Осмон ҳам термилар тарихга, қаранг,
Худди қиладиган бошқа иши йўқ!
Менга ҳам боқишар кўз қири билан
Тарихимга қараётганлар.
Сизни тасвирдагидек тасаввур қилар
«Ўзбекфильм» киноларни кўраётганлар.
Ҳей! Мен эзиламан бу қарашлардан,
Мен ҳақиқат сўрайман бугун
Қайта қуриш, ошкоралик минбарларидан.
Тақдирингиз билмоқ истайман тугал,
Қалб сиригиз билмоқ истайман тугал.
Сиз ҳақдаги барча юзаки —
Тасвирларни йиғиб, ёққим келар, ҳа!
Уйдирма-ю, эртақдан кўра,
Ҳеч нима билмаганим афзал сиз ҳақда.
Лекин гунгу кардай яшаб бўлмайди,
Бир авлод қисматин ташлаб бўлмайди
Кераксиз матоҳлардай аҳлат қутига.

Ҳей! Сизни сўроққа тута бошлайман,
Ёқангиздан олиб, қутириб,
Амир Темур авлодларисиз,
Жалолиддин Мангуберди авлодларисиз,
Авлодисиз Навоийу Мирзо Бобурнинг!
Сиз чуқурроқ ўйлаган бўлишингиз шарт
Жангу жадалларга чоғланган кезлар!

Босмачилар,
Сизни кимлар довледи?

Қимга довледи?

Эвазига нималар айлашди ваъда?!..

«Мустақиллик?»

Мустақил эмасмиди халқ?

«Ҳокимият?»

Ҳокимият кимнинг қўлида эди?

Халқ қўлида эмасмиди у?

«Қофирлар?»

Йўқми эди инқилобдан аввал кофирлар?

«Мусулмонлик? Дин? Иймон?»

Қани йўқолгани дин-иймон, мусулмонликнинг?..

Кимнинг орқасига пишанг бердингиз?

Қимга орқа қилиб, кимни қирдингиз

Ва қирилдингиз?

Қирдингиз, йиғладим мен,

Қирилдингиз — йиғладим,

Йиғлади ўзбек элим!

Йиғладилар сизни отиб «қаҳрамон» аталганлар

«Вой, жигарим»лаб,

Ўз оғаси эканингиз кўриб ногаҳон.

Мурдалар йиғлашди қабрлар аро,

Ўз жигари ўқига учгани билиб.

Она тупроқ йиғлади беланиб қонга,

Ҳамма, ҳамма, ҳаммадан кўра

Қийин бўлди шу бечорага!

Унга ғоя фарқсиз, ахир,

Тузуму давр,

Байроқларнинг туси қанақа —

Бари бир унга!

...Фарзандлари қирпичоқ бўлган

Онадайин бахти қаро йўқ!..

Ишонмас у ватанни сотмоқ бўлганингизга,

Мен ҳам ишонмайман бу сафсатага!
Амир Темур авлоди сотмас,
Мангуберди авлоди сотмас,
Сотмас Навоийу Бобур Мирзо авлоди!
Сотса — сотар ватанни кўрлар,
Манглайи шўрлар,
Сотар-да, кетар!..

Сиз-чи, саф-саф не-не алп ўғлон,
Қайтмас ўғлон, оташқалб ўғлон,
Ухшамасиз ватанфурушга,
Адашганга ўхшасиз, балким,
Адашдим, деб қақшасиз, балким!...

1989

ШОИР УКАМ МУҲАММАД ЮСУФГА

Эслайсизми, Муҳаммад Юсуф,
Йўлимиздан ит чиқиб қолди:
Беихтиёр, дедим: — «Итдан қўрқаман.
Қопган мени болалигимда,
Шу-шу ҳайиқаман муштдайдан ҳам...»
Олдинга ўтдингиз индамай-нетмай,
Юра бошладингиз,
Эргашдим бир зум.
«Э, йўқ, бунақаси кетмайди», дедим,
Олдинга ўтдим,
Илдамлаб бордим
Итдан ўтиб олгунимизча...

Гўё ҳеч гап йўқдай бу воқеада
Эслашга арзигулик,
Чунки йўл кўп,
Йўлларда ит кўп,
Болаликда ит қопганлар кўп...
Бошқа гап бор бу ерда бироқ,
Муҳим бир гап бор:
Панангизда —
Кўз очиб-юмгунча ўтган фурсатда
Ожизлик бор,
Журъатсизлик бор,
Гашга тегадиган даражадаги
Хавотирдан холилик бор,
Хавотирдан холиликда
Кечган аянч лаҳза бордир умрдан.
Мен ўйлайман ана шу

Лаҳзалар табиатин,
Мен ўйлайман ана шу
Лаҳзалар жиноятин.
Кўпми бундай лаҳзалар, Муҳаммад Юсуф,
Одамзод ҳаётида?
Ва кимларнинг ҳаётида кўп?
Фақат шундай лаҳзалардан иборат бўлса умр,
Қандай кўйга тушади инсон?
Йўлидан ит чиқса нетарлар,
Бало-қазо чиқса, нетарлар?..
Наҳот, дўстларини олға ўтказиб,
Ўзлари орқада кетаверишар?
Дўстларининг панасида кетаверарми,
Виждонлари қийналмасдан кетаверарми,
Муҳаммад Юсуф?

Мен сиздан илтимос қилмагандим ҳам:
«Олдда юринг», деб,
Улар-чи? Илтимос қилишадими:
«Ортда борай» — деб?..
Мен қийналиб кетдим, сиз олдга ўтганда,
Улар қийналмасми панада юриб?
Ўттиз еттинчи йил кўпайиб кетганми эди
шундайлар?
Эллигинчи йилларда ҳам кўпайиб кетганми
эди

Шундай одамлар?..

Мен ҳам,
Агар мен ҳам ўша муддатни,
Сотқин бир муддатни енгмаганимда
Болалаб кетармиди улар ногаҳон
Менинг ҳаётимда ҳам,
Муҳаммад Юсуф?..

1989

ИККИ ТИЛЛИЛИК

1

Эски ёзув кириб чиқди тушимга,
Уқий олмай роса қийналдим, ёндим.
Унгдан чапга қараб кулди боболар,
Чапдан ўнгга қараб, тўлғонди жоним.

2

Дўсту душман фарқин билмай, дилимизни ёр этдик,
Ҳар келганга ширин сўзлаб, тилимизни хор этдик.
Оҳанглари кўзга суриб, энди, қон-қон йиғлаймиз,
Аждодларнинг каломига бу дунёни тор этдик.

3

Дилингда нима бор, тилингда шу бор,
Тилинг икки бўлса, қайла номус-ор?
Душман қай биридан ҳайиқсин унинг,
Қай бирига ишонсин дўст-ёр?

4

Эй менинг йўлимни тўсмоқ бўлганлар,
Эй менинг кўнглимни бузмоқ бўлганлар,
Оғзимда тишим бор, унутманг шуни,
Эй тилим суғурмоқ, узмоқ бўлганлар!..

Одам соқов, гунг-кар бўлса, англайсиз уни,
Усал, меров, баттар бўлса, англайсиз уни,
Гар икки забони бўлса бир халқнинг,
Қай бирида қўшиқ айтар у, қай бирида тинглайсиз уни.

Қўша чўққили тоғ нурайди рўй-рост,
Қўша муҳаббатли қалбга йўқ ҳамроз.
Икки тиллиликни ёқлаётганлар
Душманга тилмочликка ярайди холос.

ОРТИҚЧА ОДАМ

Орангиздан ўтиб кетайлик шундоқ,
Қайтмаймиз,
Безовта қилмаймиз бошқа.
Қуйладик —
Қўнглимиз тўлиб кетган чоқ,
Инградик — бошимиз текканда тошга.
Изимиздан гийбат қилингиз, биз шод,
Тўкилар орттирган гуноҳларимиз.
Керагидан ортиқ сийлади ҳаёт,
Керагидан ортиқ қалб доғларимиз.
Керагидан ортиқ севдик,
Йиғладик —
Бир пари пайкарнинг васлига ташна.
Муҳаббат боғига бизлар сизмадик,
Сиз сизинг, илойим,
Сиз бахтли яшанг.
Сизни тарк этмасин иқбол ва омад,
Толе қаршиласин сизни ҳар саҳар.
Бизсиз бемалолроқ қозонинг шуҳрат.
Бизсиз бемалолроқ уринг қаҳқаҳа.

Кечирасиз,
Ўтиб кетайлик шундоқ.

1990

ДУСТ

Достон

Эй кўнгил, душманлар онча макр ила фан қиладилар.

Алишер Навоий

Биринчи машқ

Руҳий-асаб хасталиклари
Шифохонаси,
Нимқоронғи ва сокин бўлма.
Кескин-салобатли янграйди овоз —
Профессор даволаш машқин ўтказар
Беморлар билан:

«Кўзингизни юминг!..
Такрорланг сўзларимни
Чиқармай товуш.
Фикран буйруқ беринг ўз-ўзингизга:
— Мен бутунлай хоотири жамман!
— Ҳар қандай ўй, ҳар қандай ҳаёл
Тарк этган мени!
Қаёқдадир, олис-олисида
Қолиб кетган ташвишлар-ғамлар!
— Хардиқ олмоқчиман мен!
— Аъзойи баданим.
Аъзойи баданимнинг ҳар бир нуқтаси
Аллақандай фароғатдан маст.
— Бўшашиб бормоқда бутун вужудим,
Оёқ-қўлим, елкаларим:..»
Чиндан ҳам бўшашиб боради Бемор,
Вужудининг ҳар нуқтасидан
Бодроқдай бодирлаб уйғонар ҳислар
Ва ҳис оғушида беихтиёр, жим
Қайларгадир сузиб кета бошлайди.

Талабалар шаҳарчаси кўринар унга,
Кўринади саксон бешинчи ётоқ.
Иккинчи қаватнинг чоғроқ хонаси,
Дўст ўлтирар олифталарча
Чалиштириб оёқларини.
— Биласизми, палончихон!..
Нимагадир бошқага эмас,
Гап бошлар у даврадаги
Энг суқсур:
Кўзга яқин қизчага қараб,

Гўё Дўстдан ақлли зот йўқ,
Гўё ҳеч ким варақламаган
У ўқиган зўр китобларни.
Дорилфунун, унинг фикрича,
Қодир эмас билим беришга!
Ўқишимиз керак кўпроқ мустақил
Қолиб бўлса ҳамки дарслардан.
Гўё — «ҳаммаси бир гўр,
Жин урсин ҳаммасини!»
Ана шунда кўришди илк бор
Бемор Дўст билан
Намойишқорона узатилган қўл
Туюлди Беморга чангақдай совуқ —
Сесканиб олди.
Ясама жилмайган Дўст
Йўталди, бош силкиди,
Тараб қўйди орқага
Бармоқлари билан сочини,
Ясама чиқди бу ҳам.
Фалсафа сўқишда давом этди у:

— Ернинг тортиш қонунини кашф этганида
(Албатта, биласизлар,
Аршимидус уни
Кашф этган ваннада чўмилаётиб,

Узилиб тушганда бошига олма),
Унутиб ҳаттоки кийинишни ҳам
Чиқиб кетган кўчага чолиб,
«Эврика! Эврика!» — деб ҳайқирганча.
«Эврика», бу — «топдим» дегани.
«Эврика» сўзини жаҳон халқлари
Шундоқлигича
Қабул этган таржима қилмай,
Сизлар қарши бўлмасаларинг,
Клубимиз номини ҳам «Эврика» деймиз!..

Кечагина ўрни битириб,
Қийлоқдан келган.
Ҳаётининг ярмидан мўли
Пахтазорда ўтган йигит-қизларга
Ғалати туюлар эди бу гаплар.
Масалан, мана бундай:
«Аршимидус ва олма!
Нега уйда эмас ваннаси?
Ҳовлида?
Уйда бўлса, олма ўсмас-ку, уйда?
Ҳовлида яланғоч чўмилган одам —
Улкан файласуф —
Йўқми эди Аршимидус ҳаммоми?
Бўлса...
Ҳаммомининг йўқмиди томи?
Томи бўлса, тушади қандоқ
Аршимидус бошига олма?
Ернинг тортиш кучин кашф этган бўлса,
Кўчага яланғоч чиқмоқлик шартми?
Бўлмасмиди кийиниб чиқса?
...Лекин улар бугуннинг талабасидек
Пулнинг кучи биланмас,
Топган-тутган билими билан
Қирган эди дорилфунунга.
Билардилар оламнинг тортишиш қонунин

Аршимидус эмас,
Ньютон кашф айлаганини,
Сув қилиб ичганди Аршимидусни ҳам
Шундай, Дўстни изза қилмаслик учун
Қизларнинг орасида,
Мийиғида кулиб тингларди улар
Барча гапларни.
Мана, шоир айтсин фикрини аввал
(Бемор шеър машқ қилиб турарди), —
Ишора айлади кимдир Беморга.
Бемор сўзга оғиз жуфтлаганда ҳам
Янгради яна
Уша сунъий дўриладок овоз:
— Дарвоқе, сиз ҳақда кўп гапиринди,
Яхши сўзлар эшитганим бор
Шеърларингиз хусусида ҳам.
Фалсафага қизиқсангиз ёмон бўлмайди,
Уйлайманки, аъзо бўласиз
Клубимизга.

— Кечирасиз, тушунолмадим,
Нима қилинади клубда ўзи?
Нима билан шуғулланади
Аъзолар бу клубда?...

Уша сохта овоз янгради яна:
Жин урсин, майли,
Сиз келмай бурун
Бу ҳақда бафуржа гапланиб эдик.
Хуллас, гап бундоқ:
Файласуфлар клуби — «Эврика»мизда...

Қулоғига бошқа гап кирмади унинг.
Кузатди жим
Дўстнинг хатти-ҳаракатларин.
Олифталарча,

Ҳамманинг кўзига тикилиб бир-бир,
Кўзин олиб қочиб синчилганлардан,
Сўзлар эди у —
Аллақандай фикрлар жанги,
Оқимлар тўғрисида.

Ортиқча даҳмаза нимага керак? —
Уй сурди Бемор, —
Вақт қаҳат ўзи шундоқ ҳам,
«Эврика»си етмай турганди энди.
Ким ўзи бу?
Чиллашир,
Қайдан келиб қолди бу ерга?
Бошини қотириб юрибди нега —
Шунча одамнинг?
Ўчроқ экан қизлар билан суҳбатлашнингга,
Клуб-плуб ташкил қилмай ҳам
Қаймоқлашса бўлаверар-ку,
Овлоқ жой топиб!

Маълум бўлди-қолди эртасигаёқ:
Дўст ҳам оддий талаба экан,
Чой ичаркан у ҳам қотган нон билан —
Кўплар қатори.
Холос — ўчроқ экан ном қозонишга.
Хонасида даҳоларнинг тўлиқ жилдлари:
Очиб қўйилганди ҳар жой-ҳар жойга
Аллақандай қалин-қалин китоблар.
Деворларга —
Оврупо рассомларига
Тақлидан чизилган турли чизгилар;
Тўқ сиёҳли қалам — фломастердан
Фойдаланар эди у,
Бир нима ёзса..
Ҳаммаси бир бўлиб, аллақандай руҳ
Бағишларди хонага

Ва соҳибига.

Гўё у хонада талаба эмас,

Истиқомат қиларди даҳо.

Дўстнинг айтишича,

Беш-ўн кун бурун,

Ўқиб, ёзиб, чизиб ўлтириб

(Унинг таъбирича ишлаб ўлтириб),

Оёқ-қўли увишиб, туролмай қолган

Ўрнидан ҳатто.

Тасодифан кириб қолган бир ўртоқ

Уқалаб-уқалаб ҳаммаёғини,

Зўрғалатдан тиклаган қаддин.

Устига-уштак.

Ҳаёти ўшармиш буюклар ҳаётига,

Уни тушингувчи дўст йўқмиш бирор...

Сокин-салобатли товши янграр профессорнинг:

— Кўзингизни очинг,

Аввалига аста-секин,

Кейин тезроқ

Муштингизни очиб-юминг,

Қон юришади.

Ана, қайта бошладингиз ўз асл ҳолингизга.

Иккинчи машқ

Уша шифохона, ўша бўлмада

Профессор даволаш машқин ўтказар

Беморлар билан.

Сокин-салобатли янгради товуш:

— Оёқ-қўлим, бармоқларим,

Учи — бармоқларимнинг

Бормоқда қизиб.

Ерга ботиб бораётгандай,

Оғирлашар ҳар икки товон!..

Фикран такрорлар бу сўзларни Бемор,
Вужудининг ҳар нуқтасида
Бодроқдай бодирлаб уйғонар бир ҳис
Ва ҳис оғушида беихтиёр, жим
Қаёққадир кета бошлайди сузиб.

Қўшиқ эшитила бошлайди унга —
Секин-секин, олис-олисдан:

«Ёр, кўкдаги юлдузмидинг, ета олмадим.
Умид узиб, сендан йироқ кета олмадим.
Баҳор чоғи бир ёндингу яшин мисол,
Ғафлат босиб, меҳрим изҳор эта олмадим..!»

И-е, Маҳмуджон-ку, куйлаётган бу, —
Уйлади Бемор,
Гўринг нурга тўлгур — Маҳмуд Тожибой!
Қандай тоза эди кўнгли,
Қандай куйларди!..
Талабалар шаҳарчаси деярли тўрт йил
Унинг юксас хонишидан яшади сархуш.

Баланглашиб борди тебора қўшиқ
Бемор тасавурида:

«Яна баҳор қайтармикан,
Сен қайтмасанг?
Қушлар қўшиқ айтармикан,
Сен айтмасанг?»

Суйган одамгина шундай куйлайди,
Куйган одамгина куйлайди шундай!..

Маҳмуджон соз чаларди,
Куйлар эди қиз.
Қиз сулув эди хўп,

Ингит оқсарди.
Саҳнада қиз чиройин
Кўз-кўз айласа қанча,
Маҳмуджон оқсаиларин
Яширар эди шунча.
Аксига олиб,
Қўшиқ авжида,
Ўзини туголмай завқнинг зўридан,
Оғирлигин солар эди у оёғидан
Бейхтиёр бу оёғига.
Сезиларди оқсаши — ёмон.
«Бекор қилдим» — дея ўйларди.
Ҳеч ким сезмас эди,
Оҳангига сел бўлиб куйининг.
Нафсиламбрини айтганда эса,
Кўникиб қолганди
Барча мухлислар
Унинг оқсаиларига.
Лекин қиз сезар эди.
Сурилиб олар эди Маҳмуджондан
Нарироққа сал,
Сезар эди буни бегона кўзлар.
Қўшиқ давом этарди Бемор тасаввурида:

«Бошқа ёрга, айт, ё кўнгил берганмидинг?
Мендан ортиқ ундан вафо кўрганмидинг?
Баҳор чоғи сочинг тараб кўз ёшимга-ей,
Дил риштасин сочга қўшиб ўрганмидинг?..»

«Ўзимни осаман!.. — деб юборди у, —
Рад этса гар менинг кўнглимни.»
Қадрдонлар эшитди буни,
Энг ёмони ва даҳшатлиси
Эшитганди бу гапни Дўст ҳам.

Қўшиқ давом этарди Бемор тасаввурида:
«Яна баҳор қайтармикан,

Сен қайтмасанг?
Қушлар қўшиқ айтармикан,
Сен айтмасанг?:»
Бу пайтга келиб Дўст
«Шоир» орқали
Ижодкорлар даврасига қўшилиб олган.
Қлуб ташкил қилишга ҳожат қолмаган.
Файласуф сифатида юрар эди у
Ҳар зум, ҳар қайда.
Кимнинг сергаплигидан,
Таъсирчанлигидан яна кимнингдир
Кулар эди у.
Ҳаммасининг тагида бир ният бўлиб,
Исботлашни истар эди Дўст
Ўзининг ҳаммадан устунлигини.
Ўзингизга аён,
Унча-мунча гап
Ичга ютиб кетилаверар
Ўзбекчиликда.
Чидардилар баъзан ҳаддан ташқари
Ачкиқ-тизиқ гапларига ҳам
Файласуф-Дўстнинг.

Маҳмуджонни йўлдан қайтармоқ бўлиб
Уринди қадрдонлар.
Қароридан қайтар эди балки Маҳмуджон,
Бўлмаганда Дўст,
Тинчлик бермади Дўст унга сира ҳам.
У ҳақда гап сотди орқаваротдан:
«Ожиз», деди уни, «Севмай, ўл!», — деди,
«Йигит ҳам шунақа бўларми», деди.
«Авваламбор ўзингни осаман, дема,
Дедингни, ос энди, номардлик қилмай!»

Етиб борди бу гаплар қиз қулоғига,
Қиз орқали Маҳмуджонга ҳам.

Энди у ўзини — ўзи эмас, йўқ,
Совуқ гаплар ўлдирмоқчидай,
Хам қилди бошин:
«Хотиржам ўлишга ҳам ҳаққинг йўқ бунда!..»
Кечалари, кундузлари ўй-хаёлида
Дўст тиржайиб кўринаверди,
Уни ўлдирмоққа гўё уринаверди.
Қолмади ўлмаслик чораси энди,
Ҳамма билан уришиб чиқди,
Қувиб солди қадрдонларин.

Ҳамма кетди ҳайрон,
Бироқ Дўст қолди.
Икки бора ўзин осиб-оса олмаган
Маҳмуд, Дўстдан нажот тилади.
Дўст маслаҳат берди унга —
Бешафқат, совуқ:
«Оёқ-қўлингизни боғланг яхшилаб,
Сўнг сиртмоқни совунланг,
Тамом-вассалом!»
Ва қўшиб қўйди:
«Муҳими — ҳеч нимани ўйламаслик,
Ўйлаш керак,
Агар ўйлаш зарур бўлса, ҳаммаси —
Яхши бўлар деб»
Қўшиқ давом этарди Бемор тасавурида:

«Маҳмуд, сени эслаб ҳар тун ёд этади,
Эслаб сени, ҳазин кўнглин шод этади.
Севсанг уни, деразангдан боқ ҳар сахар,
Қалби унинг қушча бўлиб фарёд этади.»

Балки ҳеч ким билмасди
Дўст берган маслаҳатни,
Ўзи кўпга мақтаниб

Гапириб юрмаганда.
Қадрдонлар янди. Ёзгириб қаттиқ.
Бўш келмади Дўст:
«Қийналмасин, дедим,
Илмда бор гап —
Ўз жонига қасд қилган одам
Ўлмасдан қолмас,
Ортиқ яшолмас!».

Қўшиқ давом этарди Бемор тасаввурида:
«Яна баҳор қайтармикан,
Сен қайтмасанг?
Қушлар қўшиқ айтармикан,
Сен айтмасанг?»

Сокин-салобатли товши янграб профессорнинг:
«— Кўзингизни очинг!..»

Учинчи машқ

Ўша шифохона ва ўша бўлма,
Ўша профессор эттирар давом
Даволаш машқин:
«— Юрагим бир текис урмоқда, миям
Аллақандай фароғатдан маст,
Хамирга айланган бутун вужудим..!»

Бемор бу гал қулоқ солмади гапга,
Фикран такрорламади
Профессор буйруқларини.
Ҳолатга кирмади, бошқача айтсак,
«Даволаниш ҳолати»га кирмади Бемор.
Ўйлаб қолди — «Нега ҳар икки машқда,
Бошқа одам эмас,
Айнан Дўст —
Кўзига кўринди, ўйламовди-ку
У ҳақда сира.

Даволовчи машқлар натижасими
Ёки аллақандай хаёлий ҳолат —
Соғайгандай бўлди Бемор ногаҳон;
«Келиб қолдим, деди, бу ерга қандоқ?
Рухий-асаб ҳасталиклари шифохонаси?!..
Живриманми мен?!..
Нега айнан ўша одам келди ёнимга
Оғир паллада?!..
Бошқа кадрдонлар қолди қаёқда?
Хотин қаёқда қолди?
Фарзандлар қани?
Наҳот, ҳаммасини совутдим ўздан?
Нега Дўст совимади?
Шифокор ҳузурига Дўст кириб чиқди — нега?
Нега табиб бир сўз демади,
Қабул қилди уни индамай?
Нималар деган Дўст, Бемор ҳақида?
«Яхши касалхона, — деди. — Бу ерда
Толиққанлар даволанади.
Пул бериб ҳам баъзи бировлар
Ётолмас бу шифохонада!»
Нега унда панжаралар — деразаларда?
Нега унда рухсат берилмас
Кўчага чиқишга бирон-бир қадам?
«Номи ёмон холос!» — эмиш...
Нима бўлади энди?
Кўргани келишса, не деб ўйлашар?
Нега бирон марта келмади ҳеч ким?
Жиннини кўргани келишмасми ё?
Нега бирор марта келмади Дўст ҳам?!..

Шунча китоб кўрган файласуф
Уқимаганми —
Бунда одамзодга қилинадиган
Муолажа тўғрисида, хўш?
Уша санчқи муомала боис

Бутун дунёда
Советларнинг табобат иши
Ғайриинсоний, деб баҳоланганин
Билмасмиди Дўст?
— Жавоб бер, эй Дўст?!
Неча йиллар тузимни ичдинг;
Эримнинг дўсти, деб, қийналиб-нетиб
Тансиқ таом пиширар эди
Сен учун келин.
Бу — тузлуққа тупурганингми?!
Ўғлим — ширинтойим қоларди йиғлаб
Ҳар гал кетарингда
Эргашиб сенга,
Амакилик қилганингми бу?!..
Гап чиқмасми энди орқаваротдан?
Шеър-пеър ёзиб юраман, ахир,
Ҳар қандай нашрнинг эшигин қоқсам,
Қўрқмайдиларми,
Жиннидан қўрққандай ҳуркиб — шоирдан?
Наҳот, сен шуларни ўйлаган бўлсанг,
Мени бунда қолдираётиб?!.

Айталарким,
Қирқ кунсиз рухсат бермасмиш
Беморга бунда,
Қирқ кун ҳам ўтар,
Лекин бунда бир бор ётиб чиққанлар
Мунтазам кузатувда бўлар бир умр,
Таҳқирли кузатувда.
Яширинча текширармишлар
Ҳаёт тарзимни —
Қим-бировлардан,
Наҳот, билар эдинг ҳаммасини, Дўст?
Билиб туриб, мени бунда қолдирдингми, Дўст?!..
Халақит берардим сенга ҳар жойда,
Фош этардим сохталигу

Худбинликларинг!..
Ҳаммаси самимий юз берганидан,
Эътирозга жуфтлай олмасдинг оғиз,
Тўғри ва ҳаққоний эди у гаплар —
Бошқалар наздида ҳам.
Мени четга суриб чиқармоқ бўлдинг
Донгил бир йўлдан!..
НИМАСАН УЗИ?!..
Нега сени ҳамма ёмон кўради —
Бироқ сенга қараб талпинар фақат.
Сендан қочарлару сенга сўзларлар
Юрак сирларин,
КИМСАН СЕН, ЭИ ДУСТ?!..

Янграр сокин-салобатли
Товши профессорнинг:
«— Кўзингизни очинг!..»

Аянчли жилмайиб қўяди Бемор,
Каттароқ очар у очиқ кўзларин,
Аянчли жилмаяр профессорга.
Профессор бепарво қарар:
«Менга нима даволангинг келмаса», —
Деган сингари.

Бемор эса соппа-соғ эди,
Толиққанди холос асаби бир оз...

1990

ФАРЗАНДЛИК—ҚИЁМАТ
ҚАРЗДОРЛИК, АХИР

ЧОРЛАШ

Эгри-бугри, қинғир-қийшиқ ҳарфлар ила
Сен илк бора ёздинг, ўғлим, «Ватан» сўзини.
Қўлингдаги қалам очди илк бор кўзини,
Қоғоз очди... Сен ҳам, етар, кўзларингни оч;
Юрагингга қўчир уни ростлаб, авайлаб,
Юракдаги Ватан сўзи — умрий эҳтиёж.

1982

ҚУШЧА

Қушча ин қуради дарахтга нуқул,
Шамол бузиб ташлар уни бешафқат,
Қушча ин қуради дарахтга ҳар йил,
Унинг қисматида ҳар йил шу меҳнат.

Қушча чирқиллайди оғир ва дардли,
Кўксида оламча орзу ва чидам.
Бари бир у инлар қураверади
Евқур шамол эсиб турса-да мудом.

Ҳаётда кўп бундай ғуссали тақдир,
Одатда уларга таскин берилар.
Унга ачинмайман аммо, негадир,
Негадир, қушчани қутлагим келар.

1971

ОҚҚУВ КЎЛИ

Шуълаланиб ётар суви юзи аста.
Унда осмон акси қалқиб турибди.
Бир қанча оққувлар ташвиш билмасдан
Шу мовий оғушда сузиб юрибди.

Эркаланиб, сувга бош уриб бир-бир,
Улар завқ топгайлар, топгайлар ҳаёт.
Улар шу кўлга бир умр ҳокимдир
Ва шу кўл меҳрига қулдир умрбод.

1971

БИР ТҮДА БОЛА

Беш-ўнта ҳовли-жой,
Қолгани дала,
Дала ўртасида бир тўда бола.
Бир тўда боланинг орзулари мўл,
Дала ўртасида биттагина йўл.
Шу йўлдан юришар — юрмоқчи бўлса,
Шу йўлдан боришар — бормоқчи бўлса.
Дала адоғида лекиң йўл битар.
Орзулар бирма-бир сўнгига етар.

Беш-ўнта ҳовли-жой,
Қолгани дала,
Ортга қайтмасайди бир тўда бола.

1992

ШОҲИ ЗИНДА

Ажнабий сайёҳларга

Қўриб қўйинг, жаноблар, бизнинг ўзбеклар
Қандай дафн этишган марҳумни, мана!
Сағаналар гуё тилла сандиқлар,
Ичи тўла ганжу ҳазина!
Гумбазлар эмас бу, биллур томчилар,
Фалак кўзларидан томган бир замон.
Ранглар мўъжизадай сим-сим очилар,
Жаннатдай гуркираб яшнар тўрт томон.
Юртимдаги кухна бир қабристон бу.
Гулистони надир, айланг тасаввур.
Магарки, марҳумга шунчалар ҳурмат,
Тирикка эҳтиром бу элда мангу.
Ки, халқим бирор иш қилишдан олдин
Ўйлар нима бўлар охир-оқибат.
Охир-оқибат-ла эзгулик қадим,
Гўзаллик—яшовчан, соҳир ҳақиқат.
... Не-не жаҳонгирлар ўтган бу юртда,
Ёнда муаррихи ҳақгўй ва ҳалол.
Тиллари шамширлар — шоирлар ўтди,
Золим шоҳ қошида айтишиб масал.
... Юлдузларга бориб қадалган ўйлар,
Бир уюм тупроқдан ўтган айланиб,
Шу тахлит яралган умрзоқ куйлар,
Миллион оҳангдан чертиб сайланиб.
... Ҳай, ҳай! Бу нимаси — соатлаб юриш,
Ҳамроҳни қўлтиқлаб, ҳиринглаб кулиш,
Ҳар қабр бошида сувратга тушмоқ?!..
Бу ер на боғ эрур ва на сайргоҳ!..
Юртимдаги кўхна бир қабристон бу,

Ҳордиқ чиқармоқда аждодлар бунда.
Тирикка эҳтиром бу элда мангу,
Шунинг таъкидидир бу Шоҳизинда.
Ўзбек хусусида ўйласангиз гар,
Эсингизда бўлсин мана шу гаплар..
Энди, бас! Марҳумлар безовта бўлар,
Марҳамат, ташқари чиқинг, жаноблар!..

1980

БАЛИҚЧИДА ЖАНГ БЎЛГАН

Ибрат бобомизнинг «Фарғона тарихи» асарида юртимизни Чор аскарлари босганида, «Балиқчида жанг бўлганлиги» тўғрисида сўз бор.
Мен ўша қишлоқданман, балиқчиликман.

Муаллиф

Йиллар ҳар турли кечган,
Замон ранг-баранг бўлган.
Хоинларнинг аҳволи
Ҳар даврда танг бўлган,
Тарихчи бобом ёзар
Аждодлар тўғрисида:
Юртни ёв босганида,
Балиқчида жанг бўлган.

Балки қулоққа ёқмас
Бу сўз, бу хабар унча,
Лекин ўтган қулликнинг
Заҳри дилда тугунча,
Тик туриб ўлган афзал
Эгилиб яшагунча.
Юртни ёв босганида
Балиқчида жанг бўлган.

Эгилганлар ҳолига
Маймунлар йиғлаганди,
Қофирлар уй тўрида,
Мўъминлар сиғмаганди.
Эркаклар ҳам эрк, дея,
Майдонга чиқмаганди.
Юртни ёв босганида,
Балиқчида жанг бўлган.
Ботирларнинг номлари
Ҳеч ерда битилмаган,

Балки Турсун, Мадамин,
Раҳмонжону Тўлаган..
Улар от қолдиришни,
Эҳтимол, ўйламаган.
Юртни ёв босганида,
Балиқчида жанг бўлган.

Зуваласи ҳам оддий —
Шу бўз тупроқ, шу лойдан.
Болажон бўлган улар,
Иўқса, сизу биз қайдан.
Жони ширин бўлмаган
Балки туғилган жойдан.
Юртни ёв босганида,
Балиқчида жанг бўлган.

Иншоолмоқ, халқим ҳам
Сурар бир кун нашида,
Мустақиллик ҳам охир
Гувлар авж пардасида,
Аждодларнинг шаънига
Битилган-ку, қасида:
«Юртни ёв босганида,
Балиқчида жанг бўлган!»

1992

МЕШҚОБЧИ

— Обизамзам, обихаёт, обихудойи!..
Асл булоқ суви бу.
Асал булоқ суви бу!..

Бир қўлида челак — муздай сув лим-лим,
Бир қўлида чинни косаси — чоғроқ,
Кўкси тўла оппоқ тўзган соҳони.
Оқ яктар, оқ иштон ва яланғоқ
Турган-ўлтирганга сув тутар тўхтаб,
Тийин таъма қилмас лекин бировдан.
Кунлар шу тариқа меҳнатла ўтар,
Ўтар сувдай оқиб — умр-тарновдан..

Минг тўққиз юз қирқ уч —
Урушнинг қоқ ўртаси,
Жанг қиларди эрта-кеч
Мард йигитлар бўлмаси.
Жон қолмаганди жонда,
Камондек таранг асаб.
Бор эди ўқ — ўқдонда,
Дилда Ватанга меҳр
Ҳамда душманга ғазаб.
Фақат... қатра сув йўқ эди сувдонда.
«Майли, ифлос, майли, ҳаром,
Майли, майли... сув!..»
Юрак эзиларди нитиқ армонда,
Дайди ўқлар учар эди
Жавобан: «ғув-ғув»!
Биласизми, жароҳатдан оққан қоннинг

Сув бўлиб кўринишин?!
Биласизми, ўлган инсоннинг
«Сув» — деб, қайта тирилишин?!..

Давлат бува ёдидан
Учмас шу жанг умрбод,
Давлат бува умрида
Шу энг оғир хотирот.
Тушларида ҳар кеча
Кўрар шу жанг даҳшати,
Давлат бува уйқудан
Турар «сув», деб тамшаниб.

1980

ҲОЛ СЎРАШ

Укам Улуғбек Ҳайдарга

— Алло! Балиқчимми?...
Онажон, сизми?
Ҳа, мен — ўғлингизман,
Шукурман... шукр...

Балиқчим, мен қачон шу кўйга тушдим?
Телефонда ҳам
Ҳол-аҳвол сўрарми одам онажонидан?
Онани кўришдан зарил иш борми?
Ватанга боришдан зарил иш борми?..
Лекин гап боришдами, кўришдами ё?
Қандоқ бориш, қандоқ кўришдамасми?..

Балиқчим, мен сенинг товшинг тинглайман
Онам овозларида,
Қорадарё товшин тинглайман,
Дўст-ёрон товшин...
Балиқчим, сен гўё афсонавий кент,
Сўзинг тинглайману, ёшарар кўнглим,
Сени ўйлайману, севаман такрор —
Болаликни, ёшлик ва ишқни!..

Ўлимми?...

Ўлимга ҳали сал эрта.
Ўтганлар руҳин шод этиш учун ҳам,
Янашим даркор.
... Пахта ҳамда пахта сиёсатига
Қуллигинг қизғониб яшадинг қанча,
Ғамларда жизғинак яшадинг қанча!..

Кўп қатори,
Кўпнинг кўзи олдида,
Ярангга бир малҳам сурмоқ учун ҳам,
Соғайганинг кўрмоқ учун ҳам
Яшашим даркор.
Дийдорингга тўймоқ учун ҳам
Яшашим даркор.
Лекин тўйиб бўларми, асло!..

Балиқчим, Ватанни севмоқ — саодат,
Балиқчим, Ватанда ўлмоқ, бу — шараф.
Балиқчим, сенга бир тикан санчилса,
Менинг юрагимда минг йил йиғлар дард..

Умр бўйи Ватанда ҳаёт кечириб,
Тақдирингга бефарқ ўтмоқ мумкинмас балки!
Узоқларда юриб,
Узоқдан туриб,
Хаёлларинг этагин тутмоқ —
Мумкиндир балки!..
Ватанга муҳаббатда масофа йўқдир,
Балиқчим, онам!..
То тирик эканман, янграб бағримда
Ҳаётим тўлдириб турган бир сўроқ,
Борлигим билдириб турган бир сўроқ:
— Алло! Балиқчимми?
Онажон, сизми?..

1992

ЮРАКДАГИ ВАТАН СЎЗИ

ОНАМГА

Менга бутун умрин бахш этиб шундоқ,
«Беш кунлигим қолди», дейдиган онам,
Сизни қандоқ рози қиламан, қандоқ?
Наҳот, «беш кунлик»дир энди имконим?!..
Нима қилоламан бу имкон билан,
Нима қилолмайман, менга аёнмас.
Шуур осмонимда сиз орзу қилган
Юлдузлар порламас, кўнгил қувонмас.
Андижон, дегани бир чарчашлик жой,
Йўлкира ҳам, ахир, бўларди қанча.
Соғинч ёшларингиз тўқдим неча ой,
Неча ой ўртандим фурсат топгунча.
Сиз учун бир муддат яшамай туриб,
Ўғлим учун яшай бошладим, наҳот,
Иссиқ бағрингиздан юлиб-суғуриб,
Олиб кетди мени безовта ҳаёт.
Тиним бермас энди ўлгунимча то,
Совура ёшлигим, саломатлигим.
Ўйлаб ҳам кўрмабман оламда ҳатто,
Ҳатто оналар ҳам омонатлигин.
Маккаи Мадинам, энди куйсангиз,
Ўзингизга куйинг, менга эмас, йўқ,
Менга: қанча узоқ умр кўрсангиз,
Сиздан шунча карам, шунча кўнгил тўқ.
Мен сиздан қарздор кетурман абад,
Фарзандлик — қиёмат қарздорлик-ку, бу.
«Беш кунлик» имконни сарф этмоқ — ният,
«Беш кунлик» имконни яшамоқ — орзу.

1977

ОНАМ ҚОШИДАСАН...
ЕХУД СИНГЛИМ МУҲАББАТГА МАКТУБЛАР

Достон

Биринчи мактуб. «Биз кетган бўламиз...»

Аччиқ тақдирингдан нолимайсан ҳеч,
Урнига хаёллар сурасан бедор.

Онам қошидасан, синглим, эрта-кеч,
Иссиқ-совуғидан мудом хабардор.

Биз — ака-укалар, опачанг — нари,
Бош суқиб ўтамиз ҳар-ҳар замонда.

Шаддод жиянларнинг тўпалонлари
Тор ҳовлини бошга кўтарган онда,

Яйраб жилмаясан:

— Ҳа, эси йўқлар,

Бувижон қошида ўйнаб қолинглар!

Шўх-шодон кайфият сенга ҳам юқар,

Қаёққадир сингиб йўқолар мунглар.

Сўнг яна ҳаммаёқ сув сепган каби

Тинчиб қолар,

Тинчиб қолади онам.

«Оғриб қолмасин-да, ишқилиб...» — қалбинг

Сесканиб кетади ҳаприқиб шу дам.

Биз кетган бўламиз, фарзандлик бурчин —

Ўтаб қўйган каби мамнун, бахтиёр.

Сен яхши биласан меҳрнинг кучин.

Бурч нелигин ўйлаб юрмайсан бекор.

Иккинчи мактубга кириш «Қаъба қадар...»

Қаъба қадар Балиқчи йироқ,

Балки шодлик қадар йироқдир.

Мени сендан кўра яхшироқ

Англагувчи, билгувчи йўқдир.

Уртадаги тоғлар тўсолмас,
Эриб битар қорайган тошлар.
Аро йўлда ардона қолмас,
Сенга сирим бўлади ошкор.

Дардинг айтиб йиғласанг агар,
Балиқчига ўт кетар, аён,
Лекин мени аяйсан, жигар,
Мум тишлайсан, бўзлаганим он.

Иккинчи мактуб. «Сингил йиғлайди...»

Ҳар ким бу оламдан саодатталаб,
«Бахтим қани?!» — деган кўнгил йиғлайди.
Бир аччиқ орзулар остонасида
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Аланга рақс этар гулханлар аро,
Чечаклар жилмаяр гулшанлар аро,
Бу ёруғ оламда кулганлар аро
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Сунбул сочларида ўрмалаган оқ,
Интиқ юрагида куйдирги бир доғ,
Саҳарлар бўғзидан отилади «оҳ»,
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Тирик етимларин бағрига босиб,
Хаёлан гоҳ ёқиб ўзин, гоҳ осиб,
Манглайига турли қисматлар ёзиб,
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Худойим, тараҳҳум айла сен унга,
Қайтар уни бахтга, бахт тирик кунга,
Инсон ҳаётини солма қуюнга,
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

АВВАЛГИ МАКТУБЛАРДАН ЕХУД ОНАМ ҲАҚИДА ҚУШИҚ

Оламдаги барча йўллар бошида
Онажонлар ўлтиришар интизор.
Тоғлар юки бор улар бардошида,
Онажонлар интизорки, ҳаёт бор.

Онажонлар интизор,
Онажонлар бизга зор.
Йўлларда тўрт кўзлари,
«Келдим», деган сўзга зор.:

Учинчи мактубга кириш

Кўзларидан нур кетган энди,
Хатларимни ўқий олмайди;
Мактубимда ёзилган недир
Балки билар, балки билмайди;
Кутганингдан балки ортиқроқ,
Маҳзунроқдир бу янги байтлар;
Имонингдай сақлагил бироқ,
Баъзиларин онамга айтма.

Учинчи мактуб. «Тўғри яшаяпман...»

Хато қилган бўлсам, уэр сўрадим,
Эслик бола бўлиб юрсайдим буткул.
Билмам, бу бош яна нени кўради,
Синглим, ахир, менга боғлиқ эмас ул.
Тўғри яшаяпман, ўйлайман гоҳо,
Бир паст ҳаётига ташласам назар,
Чеврилгандай бўлар бошимда само...
Ҳаром-ҳаришлардан қиламан ҳазар.
Тўғри яшаяпман, дея ўйлайман,
Бировга яхшилик соғинганим он;
Тўғри яшаяпман, дея ўйлайман,

«Йўлини қилмасдан» бўлсам саргардон.
Тўғри яшайпман, болаларимни,
Барча болаларни яхши кўраман.
Бозор қилавермам ноаларимни,
Яхшига кўксимни кесиб бераман.
Нотўғри яшашга чорлайди турмуш,
Мазаҳлаб чорлайди, чорлайди бўзлаб.
Кўнгил-қуш қафасга ураверар тўш,
Юзимга сачрайди қонлар тизиллаб.
Майли, тушинмасин мени бошқалар,
Не оға, не ини, не дўсту ёрон.
Кожлик еткурадир бир кун тош қалблар...
Онам тушинса бас мени, сингилжон.

Тўртинчи мактуб. «Ўша кун...»

Ўша кун ҳали тонг оқармаганди,
Синглим, мен кетаман, деганим чоқда.
Кўзимга қарамай, индамай яндинг,
Чой қўймоқчи бўлдинг қора ўчоққа.
Тўхтатдим: «Синглим, чой сиғмас юракка.
Мен кетишим керак ҳозироқ, тезроқ.»
«Кўча тўла ит-ку, шошилманг, ака,
Мошин ҳам йўқ, ака!»
Ултирдик озроқ.
Мен кетиб бормасдим балким ўша кун,
Қочиб борар эдим. Қимдан? Нимадан?
Онам ҳам кечирган эди-ку бутун,
Кечиримли бўлар оналар зотан...
Мен қочиб борардим у кун ўзимдан,
Кечира олмасдим ўзимни сира.
Ўзимни йўқота олмай кўзимдан,
Нетардим? Кетардим ахтариб чора.
«Асли мени онам ортиқча суйди...
«Яхши фарзандлигим» гапириб тўйди...»
... Ҳар галги зиёрат, боргандим ахир,

Оддий бир эҳтиёж, одатий юмуш.
Узоқдаги тоғам, нетардик, тақдир,
Бевақт қазо қилиб қолди бояқиш.
Бошқалар тайсаллаб турган чоғида,
Балки мен фарзандлик бурчин бажардим.
Мунглиғни ошириб иккита тоғдан,
Олис маъракага етказиб бордим.
«Лекин мени онам ортиқча суйди...»
Гарчанд ҳар хил феъли, ҳар хил сиёғи,
Имкон ва мавқен, мансаби, аён —
Она фарзандларин бир хил суймоғи,
Бир хил ардоқлаши лозим ҳар қачон.
Онам мени ортиқ суйди бегумон,
Худога ёқмади бу гап, сингилжон.

**Тўртинчи мактубнинг давоми.
«Худога ёқмаган гап...»**

Худога ёқмаган гап ёқсин қандоқ
Ака-ука, куёв ва келинларга!
Фашлик пайдо бўлди ўртада ногоҳ.
Фашлик мени қўйди шундай кунларга.
Ортиқча фазилат кўрмай ўзимда,
Онам сўзларидан чекдим хижолат.
Ноқулайлик ҳисси ўртади зимдан,
Қутилмоқ истадим бу ҳолдан гоят.
Тақдир менга қўлин чўзган сингари,
Уша кунга бошим урди бир замон:
Ёмон бир даврада шароб сипқориб,
Гуноҳга ботиблар қайтдим, сингилжон.
Қолгани аёндир сенга, мунисим,
Кимнингдир бу ҳолдан кўнгли ҳам тўлган
Онам мақтай олмай қолди мени, жим,
Қавмлар олдида юз шувит бўлган.
::: Онам мени ортиқ суйди, сингилжон.
Худога ёқмади бу гап бегумон.
1992, Балиқчи—Тошкент.

СЕВГИМИЗ КЎКСИГА
САНЧИЛДИ БУ ЎҚ

* * *

Мен, ахир, юракнинг ишини қилдим,
Нега афсус чекай, пушаймон чекай!
Муҳаббат ўтида гулдай ёқилдим,
Ёқилдим — ёнурман, билмайман, токай.
Билолмайман — сенга боғландим қачон,
Қачон кириб келдинг кўнгил боғимга.
Айрилиқ дардига чоғландим қачон...
Қоврилиб ётибман мен ўз ёғимга.
У! Сенга қаттиқ сўз демасман асти.
Юрсам — йўл, югурсам — шамоллар қаттиқ.
Суйганим — ўзимнинг ўзимга қасдим,
Куйганим — сен учун арзимас тортиқ.

Бари бир юракнинг ишини қилдим,
Зарра афсус чекмай, пушаймон чекмай.
Муҳаббат ўтида гулдай ёқилдим,
Билиб-билмай туриб — ёнурман токай.

1977

* * *

Ҳаммаси тугади, бошланмай туриб,
Сен нола чекурсан кўзларинг ёшлаб.
Мен армон ютурман томогим қуриб...
Бизлар бир-бировни кетурмиз ташлаб!
Олдда нима кутар, бу кун мен билмам,
Келажак кунларга боқурман зада.
Таҳайюрдек висол фурсатлари ҳам
Тасаввурдек мавҳум қолур орқада.
Йиллар учиб ўтар кўтариб тўзон,
Хотирот кўзгуси хира тортур жим.
Буюк бир фожеа рўй берар шу он:
Сўниб борар унда қуёшдай исм.
Қолган умр кечар дардли, синоқли,
Бироқ умидворман: синмагай кўзгу —
Ёдгор буюм янглиғ яшар ардоқли
Юрак-юракларнинг бир четида у...
Ва бир кун муҳаббат ёдга тушган чоқ,
Қўлга олиб уни тинч, беихтиёр,
Ҳеч кимга билдирмай йиғлаймиз узоқ,
Ювиб-тозалаймиз кўз ёш-ла бекор.
Хира тортган ҳислар яшнарми қайтиб,
Учиб кетган бўлар бари кўзгудан.
Исмлар қуёшдай порлаган пайтни,
Қанча тикилмайлик, топмаймиз ундан.

1984

* * *

Кузатиб қолмаса уйда бир киминг,
Йўлинг кўпаймайди юрсанг ҳам қанча.
Эгнингга чангакдай чип ёпишганча,
Вужудинг ғижимлаб борар кийиминг.

Вужуд зор чекса, кўнгилда ситам,
Ҳар кимга сўник руҳ билан қарайсан:
Ҳар кимдан гарчи ҳол-аҳвол сўрайсан,
Сен ўз ҳол-аҳволинг сўрайсан шу дам.

Турфа давраларга бош суқасан жим,
Далда ахтарасан ҳаётни кезиб.
Гоҳ ўзни оламда ортиқча сезиб,
Бурчак-бурчакларда ёш тўкасан жим.

Кузатиб қолмаса уйда бир киминг,
Кутиб олгувчинг ҳам бўлмайди — аён.
Судралиб қайтасан уйингга томон,
Вужудинг ғижимлаб борар кийиминг.

1977

БАЛИҚЧИНИНГ ЙУЛЛАРИДА

(Қадимги оҳангларида)

Балиқчининг йўлларида чақир тикан ўсмади,
Ер васли деб бордим ёниб, ҳеч бир шаҳдим тўсмади.
Балиқчининг йўллари, оҳ, бевурд экан, зол экан,
Ағёрга ҳам қучоқ очди, хазон бўлди сийм тан.

Балиқчининг йўлларида ёр сочин бўйи қолди,
Ер сочининг бўйларида дил зорим кўйи қолди,
Унда мен бош суқмаган на суқмоқ бор, на йўлак,
Бу йўсундан тўзди танда неки бор жондан бўлак.

Дилим оқди, оҳим туйиб, соч ёйганин кўргали,
Барим надир-йўғим надир — хуши ҳам йўқ сўргали,
Ҳарки ғамда лекин ҳамон ерга урмай номимни,
Дастак қилиб яшайпман ёлғизгина жонимни.

Тўзим берсин, тўзим берсин энди тоқат, иймонга,
Армонларим поклигини солмасин ҳеч гумонга.
Поймол ишқ қисматини эслаб куяй бемалол,
Айрилиқнинг зардобини дилдан туяй бемалол.

1974

МАТЕМАТИК ШЕЪР

Жовли Холиқовга

Қумурсқалар ҳаётида икки ўлчов бор:
Ҳаракат қилар улар энга ва бўйга.
Инсон юксакроқдир қумурсқалардан —
Бир ўлчов ҳисобига,
Баландлик ҳисобига.

Биз — ҳаётин уч ўлчов безаган зотлар
Ҳукм юритамиз қумурсқалар устидан —
Икки ўлчовлилар устидан.

Баъзан ўй сураман ўзимча узоқ:
«Наҳот, учта ўлчов бордир холос дунёда —
Эн, бўй ва баландлик?!
Бор-йўғи — уч ўлчов?!
Тўртинчи ўлчов йўқ, наҳотки,
Бешинчи,
Олтинчи?!
Бор-ку, ахир, улар хусусида таълимот,
Урганар-ку, уларни мутахассислар?!»

Балки муҳаббатда бордир у ўлчов,
Тўртинчи ўлчов!
Бўлмаса, нимага бизлар — одамлар —
Ҳаётин уч ўлчов безаган зотлар.
Бўйсунамиз унинг ҳукмига
Қулоқ қоқмай, жим?!..»

1987

БЕГОНА

Оғам Тўлан НИЗОМга

Мен бу тўйга балки адашиб келдим,
Эҳтимол янглишиб таклиф қилдилар:
На бир қувнай олдим, на яйраб билдим,
Бошқалар мириқиб базм қилдилар.
Аксига, кечикиб келдим баногоҳ,
Даврага тескари курси қўйдилар:
Елкаларим билан ҳис этдим бироқ
Еб-ичиб, пулвозлик қилиб тўйдилар:
Тўрдаги дунёнинг ошиқларига —
Келин ва куёвга парвосиз ҳатто,
Хонанданинг тузсиз қўшиқларига
Рақс тушдилар ҳолдан тойишгунча то:
Кетдим тўй яримлаб-яримламай, жим,
Табиий, ҳеч кимга келмади малол.
Ўзимдан кетгандай кетиб борардим,
Юрак-юрагимда чарх уриб хаёл:
«Наҳот, тўйхонадир дунё дегани,
Бу мангу сирларга қачон етармиз,
Наҳот, ошиқларни табриклагани
Холос бу оламга келиб-кетармиз?
Буни ҳам даврага ўлтирганча терс,
Сўз айтмай, ич-ичдан қилармиз изҳор.
Наҳот, кифтлар ила этажакмиз ҳис
Дунё ошиқлари кўнглида не бор?!..»

1993

ЯХШИ БЎЛДИ...

Яхши бўлди, кўрдим ўз кўзим билан,
Не кўйга тушардим, сўйласа биров.
Йиғлади дилимда нимадир бирдан,
Нимадир ярқ этди бамисли ялов.

Сенга бахт тиладим, ағёримга ҳам,
... Итга, битга, ҳамма-ҳаммасига бахт.
Гўё мендан ўзга йўқ бирор ҳотам,
Гўё ҳамма мендан бахт тилар шу вақт.

Лекин тақдирнинг шу ҳукми муборак,
Уйин қилмади у, кўрсатди-қўйди.
Эзилса-эзилди бир севган юрак,
Куйса, севиб-севиб куйган жон куйди.

1990.

* * *

Хайр!

Сенга айтдим шу совуқ сўзни,
Хайр, деб йиғлатдим сен — қорақўзни.
Қолдинг хотирамда умрбод мунглиғ,
Сени йиғлатмадим, йиғлатдим ўзни.
Нетай, одамзодга ақл битмаса,
Тошга бориб тегмагунча бош.
Ишқ учун юракнинг ўзи етмаса,
Вақт керак бўлса ва яна бардош.
Вақт ҳам топилар, балки бардош ҳам,
Ҳузурингга балки бир кун қайтурман.
Салом, деган сўзни қай юз-ла у дам,
Хайрдан сўнг сенга айтурман.
Айтилган сўз — отилган ўқдир,
Севгимиз кўксига санчилди бу ўқ.
Бу ёруғ оламда сенга бахт йўқдир,
Менга ҳам дунёнинг дунёлиги йўқ...
Хайр,
Сенга айтдим шу совуқ сўзни,
Хайр, деб йиғлатдим сен — қорақўзни.
Сўз бошқа, юракда ёнган дард бошқа,
Сени йиғлатмадим, йиғлатдим ўзни.

1977

СЕВМАГАН ЁР БИЛАН...

Севмаган ёр билан ҳаёт кечирмоқ —
Минг дўзах азобин кўргандан ёмон.
Ҳаммани ухлатиб, чекажаксан оҳ,
Оҳ чекиб қарайсан дераза томон.
Ташқарида шамол, ташқарида тун,
На ой кўринади, на бирор юлдуз.
Бир қуш нола қилар олисда дилхун,
Деразанг тарафга маъюс қадаб кўз.
Сен буни билмайсан, билмасанг ҳамки,
Ажиб бир туйғудан тортасан сергак.
Уйлайсан: «келгандир, келгандир балки»,
«Келгандир...» — акс-садо қайтарар юрак.
Ва... уйқу аралаш биров ғудранар,
Хаёлинг бўлиниб, тортасан хомуш.
Бир қултум сув сўраб боланг уйғонар...
... Нола чекмай қўяр олисдаги қуш.

1990

ЕШЛАРИ ҲН САККИЗДАН УТГАН ҚИЗЛАРГА

«Ҳн саккиз минг олам ошуби»

Ҳақидаги дилрабо қўшиқ

Сенга атаб куйланмас энди,

Елгондан аталар аталганда ҳам.

Биласан буни.

Биласанки, ўртанасан жим,

Биласанки, сурасан хаёл —

узун-узун,

маҳзун-маҳзун...

Муҳаббатинг...:

Фурур ва ҳаё...:

Эшигингга мағрур бош суқиб,

Маънос чиқиб кетган совчилар...

Совчи қўймай қўйган сени севганлар,

Сен севганлар эса, кетган уйланиб...

Ишлайсан,

Рўзгорнинг бир ками сен туфайли бут,

Обрўйинг ҳам дуруст жамоа аро,

Бироқ...

Палаҳмоннинг отилмаган тошисан уйда,

Онажонинг сенга билдирмай,

Пинҳон-пинҳон тўккан кўз ёшисан уйда.

Дадажонинг бардошисан уйда, сингилжон:::

Сингилжонлар,

Ешлари Ҳн саккиздан ўтиб бўлган сингилжонларим,

Мен сизларни ширин-ширин тушга ўхшатгум,

Ўз овчисин кутган дилгир қушга ўхшатгум:

Сайрамайсиз,

Яйрамайсиз очилиб бундоқ;

Ҳар нигоҳдан ҳавотирда,

Ҳар нигоҳдан илинж кутиб яшайсиз ҳар чоқ.

Кундузлари иш билан ўзни овутиб.

Тун кечалар қонлар ютиб яшайсиз уйда.
Гоҳо-гоҳо куйиб кетасиз,
Ешлик қийнар —
Сарфланмаган эҳтирос қийнар...
Яккаликнинг азобидан тўйиб кетасиз:
«Чидардим шунга,
Хотин қўйган бўлса ҳам, майли,
Чиқардим шунга!...»—
Деб ҳам юборасиз бўғриқиб унсиз
Ва чўчиб кетасиз ўз фикрингиздан.
Ешлари ўн саккиздан ўтган қизларни
Ҳар хил ном-ла аташганлар кўп,
Ўн саккизга кириб-кирмай адашганлардан,
Ўн саккиздан ўтиб бўлиб адашганлар кўп.
Сизни қизғонаман, сизни аяйман,
Ҳаракат қиламан тушяноқликка.
Сиз севгансиз, дейман, қаттиқ ва қизғин,
Ва кутгансиз, талаб қилгансиз —
Йигитингиздан
Шундоқ қаттиқ, қизғин бир севги!..
Сиз буюк бир бахтга эгасиз бу кун
Ҳижрон азобини кўриш бахтига!..
Ўн саккизга кириб-кирмай турмуш қурганлар
Сизга ҳасад билан боқурлар бу кун—
Сиз севган йигитларга турмушга чиққан улар.
Сиздек талаб қила олмаган улар
Муҳаббатни — қайлиқларидан!..
Сизни қизғонаман:
Сингилжони бахти тезроқ очилишини
Тилак қилган меҳрибон оға янглиғ,
Сингилжони ор-номусин ўз ғуруридек
Тушингувчи оға янглиғ,
Хавотирланаман тақдирингиздан...
«Ато қилсин, дейман, сизга яхши жойлардан!..»

* * *

Сизни менга Худо етказди,
Худойимга минг қатла шукр.
Қанча ялаб-юлқасам оздир,
Қанча бошга кўтарсам — ҳузур.
Соғинчимдан йиллар сарғайди
Юрагимнинг йўлида бедор,
Мунгларимни елларга ёйдим,
Хазонларга нақш этдим қатор.
Сизни кутдим интизор, илҳақ
Улолмасдан ётган жон каби.
Бари бир бу кўнглим бўлди ҳақ,
Бари бир ишқ қолмади сабил.
Бандалардан балога қолдим,
Сизнинг гўзал исмингиз айтиб,
Мен ёмғирдай хаёлга толдим,
Мен Худога ишондим қайтиб.

Сизни менга Худо етказди,
Худойимга минг қатла шукр.

1980

* * *

С. Р. га

Меҳрнинг таъмини эсдан чиқариб,
Дилгир ўйлар аро кездингми йиллаб?
Дунёнинг аёллик бахтидан нари,
Кетдингми ғойибдан қаноат тилаб?
Ў, бу йўл! Бу йўлнинг синов-синоғи..
Девларнинг-да. букиб қўядир қаддин!..
Елғиз аёл юрган йўлнинг сўл-соғи
Тиконли симлардай хавотир, ҳадик.
Қайси манзилларда кутдилар қандоқ?
Қим сени ноҳақдан-ноҳақ ранжитди?
Даф этдими сенга ташланиб ногоҳ
Хушомад ва ҳирсинг бир минг бир ити?
Ҳа, улар шунақа, етмаганидай
Ҳаромдан бўлгани, ҳаром еб ўсган.
Қим—ҳалол, пок, уни хор этгани шай,
Ҳар дафъа, ҳар йўсин занжирин узган.
Лекин ҳаёт ўзга, ҳаётинг — ўзга..
Сойларга айтдингми кўрганинг тушинг?
Сабаб қолдирмай, деб ғийбат гап-сўзга,
Рангпар сайладингми туриш-турмушинг?
Шу ҳолатда чиқдинг йўлимдан у чоқ,
Балки мен йўлингдан чиқдим у замон.
Кузатиб тургандир бизларни Аллоҳ,
Акс ҳолда кўришмас эдик ҳеч қачон.
Ҳаётингга кириб борурман секин,
Яшайсан янги дард, ташвишларга гарқ.
Бирга эканимдан қувнайсан, лекин
Ўтмиш дардларингни етолмайсан тарк.
Гарчанд юрагингда арслондай умид,

Гарчанд қалб ҳар нафас туғадир ҳавас,
Тушларингга кирар ўша минг бир ит,
Ўша занжирларин узиб басма-бас.
Бу ҳол давом этар мени тушиниб,
Йитгунча кўнглингда ғашлик-тугунча,
Эсингга меҳрнинг таъмин тушириб,
Дилгир йилларингни унутгунингча.

1993

ЧУЛИ ИРОҚ АФСОНАСИ

Муҳаббатсиз дилдай қақраган саҳро,
Унда, дўппайишган барханлар аро
Оғир тўлқинланиб боради карвон.
Карвон узра бир тахти равон.
Тахти равон гўзал ҳамда шоҳона,
Гўзал ҳамда шоҳона, бироқ ғамхона,
Тобутдай лопиллаб боради ёмон...
Тахти равон ичра бир сулув —
Палахмоннинг тоши бўлган жон,
Ув торгади: «ув-ув...»

Эй воҳ! Қелинпошша йиғисмас бу,
Эй воҳ! Бу чўзилган тўйда ёр-ёр йўқ.
Соя-салқин жойни қўйинг, тотинмоққа сув—
Топилмайди бирор қатра, танда мадор йўқ.
Фақат эсар чарх уриб гармсел: «ғув-ғув...»

Маъшуқ эса судралади сояма-соя
Ва карвонга тирғилади қадам-бақадам,
Маҳзун бардошлари билмас ниҳоя,
Сўнги висол орзусида саргардон одам,
Кўз ёшлари: «дув-дув...»

Пошшоликнинг одамлари ҳайвон эмаслар,
Аммо зарра инсонийлик йўқдир уларда.
Маъшуқ ҳолин кўра-билиб, раҳм этмаслар,
Қамчилашар ҳар гал ўлардай,
Қамчилашар: «зув-зув...»

Тўкилади қум бўлиб, қумликка маъшуқ,
Исён қилар қалбида хўрланган туйғу,
Тағин саҳро узра у қад тиклайди. Йўқ!
Йўқ! Йўқсиллик севгига тўсқин эмас бу!
Тиллаю зар — золимяикка ҳақ-ҳуқуқ эмас!
Тахти равон ичра ёрим чорламоқда, бас,
Ув тортганча: «ув-ув...»

Қамчиланаверар ўғлон шу кўй: «зув-зув...»
Юзин шилар кўз ёшлари: «дув-дув...»
Чорлайверар севгилисин маъшуқа-сулув
Тахти равон ичра ув тортганча: «ув-ув...»
Эсаверар гармеса ҳам чарх уриб,
Тўрт томондан: «ғув-ғув...»

1976

* * *

Юрак юраклигин қилади бир кун,
Мени ҳузурингга қайтарар яна.
Ҳеч кимдан ўтмаган гуноҳлар учун,
Лол қилиб, узрлар айттирар яна.
Сен-чи, мағрурланиб турарсан бекор,
Масҳара қилмоқчи бўларсан ҳатто.
Биламан, юракни англаганлар бор,
Тушинмаганлар кўп лекин ҳаётда.
Ортиқ умид билан яшайман ҳамон,
Ортиқ ишонаман сенга ҳам, жоним.
Юрак, деб бошингни букканинг ёмон,
Хусусан, севгига йўйиб имонни.
Хусусан, ҳижронда соғинчнинг кучи,
Сенсиз кечган йиллар бари — олқинди.
Ҳеч кимдан ўтмаган гуноҳлар учун,
Сендан узр сўраб борурман энди.

1977

СОҒИНЧ ДАРВОЗАСИ

I

Ўғлим, сен борсану нега йўқдайсан?
Ўғлим, кул остида қолган чўғдайсан.
Бу кул нима, ўғлим? Сени топмишдир.
Гул умринг бамисли хазон ёпмишдир...
Гул умр аввали, ахир, гунчалик,
Гунчанинг қисмати, наҳот, шунчалик?
Сен сари боргали барча йўллар берк,
Дамлар берк, кунлар берк, ою йиллар берк.
Фақат йўлларида тиконлар сочиқ
Соғинч дарвозаси менга ланг очиқ.
Тақдирдан қайга ҳам борардинг қочиб,
Қайҳот, бу дарвоза сенга ҳам очиқ.
Униб-ўсмай туриб, кулмай бир шўх-шан,
Сенинг ҳам кўксингга санчилар тикан.
Етимча, дейишса, сени ўйлайман,
Сени қизғанаман, сени куйлайман.

2

Лайлак келди, ёз бўлди,
Қаноти қоғоз бўлди.
Болалик қувончлари,
Ўғлим, сенга оз бўлди.
Даданг туриб, дадасиз
Қолганлигинг рост бўлди.

Сен билмайсан, гўдаксан,
Унутасан дадангни,
Даданг, деб кўрсатарлар

Сенга бошқа одамни,
Етти ёт бегонага
Эргашасан «дада»лаб.
Даданг бунда юрадир
Кўксига ҳам қадалиб.

Кўксимга ҳам қадалса,
Сени эслайман, ўғлим,
Бор эканинг ҳам — давлат,
Қаддим ростлайман, ўғлим.
Лаънатлайман ўзимни,
Лаънатлайман онангни
Ва сенга дада бўлган
Етти ёт бегонангни.

Севги бизни шу қаттиқ
Савдога қўйди, ўғлим,
Бошимизни эл аро
Гавгога қўйди, ўғлим.
Бу оламда кўзлар бор,
Аҳволимиз кўрарлар.
Бу оламда сўзлар бор,
Масҳаралаб куларлар.

Кулги бўлиб ҳар кимга,
Бу жаҳондан ўтармиз.
Иўл бўйига чиқармиз,
Иўлларга кўз тутармиз.
Кўзларимиз тўрт бўлиб,
Бир-бировни кутармиз.
Бу жаҳондан ўтгунча
Қоп-қора қон ютармиз.

Лайлак келди, ёз бўлди,
Қаноти қоғоз бўлди,
Бу дунёнинг роҳати,

Ўғлим, менга оз бўлди
Ўғлим туриб, ўғилсиз
Қолганлигим рост бўлди.

3

Майлига, сеники бўлсин шу ёмғир,
Бошингдан инжудай сочилсин, ўғлим.
Ёмғирдай эзилди сенсиз бу бағир,
Бу бағир осмондай очилсин, ўғлим.

Кўз қорам сен эдинг, ҳамон ўзингсан,
Ўксиб улғаюрсан хаёлларимда.
Тик қарай олмасман балки кўзингга,
Юрак ҳовучларман саволларингдан.

Балки савол бўлиб сингарман фақат
Маҳзун табассумли қорчуғингга.
Балки икки жаҳон қилолмас тоқат
Мени кўргинг келиб, қилган йиғингга.

Ушанда ўзингни юпатгил ўзинг,
Ола қол, сеники бўлсин шу ёмғир.
Оталар ҳамиша жумбоқдир, қўзим,
Қўзим, фарзандларга ҳамиша оғир.

1977

РАСУЛУЛЛОҲ АЙТУРЛАР...

Шеърга тушган ҳадис гулдасталари

БАҒИШЛОВ

Зеҳн осмонида бамисли юлдуз,
Ҳадиси шарифлар қамаштирди кўз.
Ҳавас нарвонига қўйдиму оёқ,
Боладай интилдим уларга, бироқ
Оёғимдан тортди билимсизлигим,
Энг пастки зинада қолиб кетдим жим.
Лекин юрагимга нимадир бўлди,
Ҳайрат-ҳаяжонга нафасим тўлди.
Ажиб туйғулардан кўзни ёшладим,
Ногаҳонда ўзни торта бошладим —
Ёмон давралардан, нокас дўстлардан;
Чекландим ғийбату арзон сўзлардан
Ва боқдим бепарво баъзи ғамларга,
Яхшилик соғиндим ҳамма-ҳаммага.
Аждодларнинг руҳий олами аро
Яшадим қанча вақт замондан айро.
Ҳар икки дунёда бир дард кўринди,
Беғубор кўринди, бегард кўринди.
Фикрим тугунлари ечилди шу чоқ,
Ич-ичдан тан олдим: «Ё Расулуллоҳ!
Ҳар тугул, кўр бўлмай, очилди бу кўз,
Иймонга чорларкан одамзотни сўз!»

АРБАЪИН-1

Бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм!

1

Қўнгилни дардларда доғлар эдингиз,
Ўзни балоларга чоғлар эдингиз,
Мен билган гапларни билганингизда,
Сиз ҳам оз кулиб, кўп йиғлар эдингиз.

2

Ватан сарҳадин бир кун ҳимоя этмоқ дуруст —
Нафл ибодатига бош қўйгандан олтмиш йил,
Қи мазлум эл яшар тиз чўкиб, ерга тикиб кўз,
Қўринмас унга осмон ҳамда осмон сари йўл.

3

Ҳикмат йўқотган азиз нарсасидир мўъминнинг,
Ўзлаштира ҳақлидир — қайда, кимдан эшитса.
Ҳақи кетмас кимсанинг: ўтаётган умрини
Боқий битта ҳикматни ўрганишга сарф этса.

4

Яхши сифатларин ёдланг марҳумнинг,
Ёмон жиҳатларин олмангиз эсга.
Еқмайдими, жиминг, оғзингиз юминг,
Қўминг жаҳолатни кўкрагингизга!

5

Муттасил янглишиш тажрибалари
Мулойим ва ювош айлар инсонни,
Чекилган ғамларнинг юки, залвори
Букчайтириб қўяр ҳис-ҳаяжонни.

6

Неники хор айлаюрсан, эй одам,
Зор яшарсан бир кун шунга, кўзинг оч!
Мўл-кўл бўлавермас нарса доим ҳам,
Нарсаларга битмас сенда эҳтиёж.

7

Қадр топмаганлар эзилар кўпроқ,
Ёмон кўрсанг, майли, йўқ сенга сўзим,
Бироқ яхши кўрсанг, қалбга ёқ чироқ,
Яхши кўришингни билдир, азизим.

8

Энг аччиқ ҳақиқат — халқ ҳақидаги ҳақиқат,
Уни жўмард эр золим подшога айтар бот-бот,
Қолгани шунчаки гап, қолгани миш-миш фақат,
Қолганини сизу биз эшитамиз умрбод.

9

Замонлар келади: дин йўлини тутган —
Чўғни тутиб турган каби бўлади,

Иймонсизлар аро дард чекиб ўтган —
Иймонлилар аро Набий бўлади.

10

Ер юзида ёмонлар қолишган куни
Қўпар эмиш қиёмат, бўлингиз огоҳ!
Бир яхши одам яшар, асрангиз уни,
Биргина яхши одам, асранг уни, оҳ!

11

Ҳалокатга учраб боргандай бешак
Эрига ҳукмрон аёл дам сайин,
Хотинига итоат айлаган эркак
Ҳалокатга учрар бир куни тайин.

12

Агар мумкин бўлса буюрмоқ, дердим:
«Эрларига сажда қилсин хотинлар»!
Ки уларга яқин киши йўқ эрдан,
Ҳақли киши ҳам йўқ, билсин хотинлар!

13

Одамларни яхшилигинг билан «сотиб ол»,
Қул айла хуш муомала, гап-сўзингга жим
Ва бу қуллик ҳеч кимсага келмасин малол,
Ва «озодлик қўшиғи»ни айтмасин ҳеч ким.

14

Доноликнинг тўққиз қисми узлатда
Ўз-ўзини англаш билан файзиёб,

Бир қисми одамлар билан суҳбатда,
Эл сўзини тинглаш билан файзиёб.

15

Нокасларнинг ишқу амали
Эр-йигитни ҳайрон айлади,
Эҳсон бино этган қамални
Иўқчиликлар вайрон айлади.

16

Отага итоат — тенг Аллоҳга ибодатга,
Ҳар сўзини кўзингга сурмай Сулаймон қил,
Аввал уни тавоф эт, сўнгра бор ибодатга,
Юртга шоҳ бўлсанг-да, бўл — отанг учун содиқ қул.

17

Бу, мен — пайғамбарнинг юксак ноласи
«Эй қачон тўясан, одам боласи?!..
Очкўзлигу нокаслик, ношукрликни,
Эй қачон қўясан, одам боласи?!..

18

Одамларга керак бўлар экансан,,
Суйган бандасисан, демак, Аллоҳнинг,
Демак, юрагингдан ўтади баъзан
Аччиқ эпкинлари эл чеккан оҳнинг.

19

Кўзингни юк, энг аввало, аҳмоқдан сақлан!
Қудокларинг беркит, илло, аҳмоқдан сақлан!

Қоч оёғинг қўлга олиб, жон борича қоч,
Ва қўлласин сени Худо, аҳмоқдан сақлан!

20

Ҳеч нени ҳал этмас нутқлар, сўзлар,
Беҳудадир ҳадеб чекилган оҳ-воҳ,
Ички дунёнгизни яхшилангизлар,
Ташқи дунёнгизни ростлайди Аллоҳ.

21

Жамоли тилдадир эркак кишининг,
Ки ул ҳам пардалик бўлгани дуруст,
Ки ул ҳам ёқтирар пардоз ишини,
Ки унга ҳам керак ҳар кун яхши сўз.

22

Раҳмат нури ёғар сенга — жуфти ҳалолнинг билан
Меҳр ҳамда муҳаббат-ла тўқнашса нигоҳларинг
Ва яхши сўз айтсанг унга, ушласанг қўлларидан,
Бармоқларинг орасидан тўкилар гуноҳларинг.

23

Юзи шувитликнинг ҳасрати ёмон,
Ҳеч кимдан ҳеч нима сўрама, дўстим,
Қолсанг тириклардай қола бил омон,
Улсанг, марҳумлардай жон бера ол жим.

24

Қавмлар! Бу не ҳол, парокандасиз,
Сиздами ё менинг кўзимдами айб?

Журъат-жасоратда, қалбдами пуқс?
Сабр-тоқатдами, тўзимдами айб?

25

Ёлғизлик яхшидир ёмон дардқашдан,
Ва солиҳ суҳбатдош — якка, тоқликдан
Ва ширин сўзламоқ — сукут сақлашдан
Ҳамда мум тишламоқ — вайсақилиқдан.

26

Ғазабланма — азобланасан,
Азобланар кўксингда иймон,
У дунёда ўтда ёнасан,
Топилмайди ўчиргувчи жон.

27

Феълингни кенг қилсанг, дунё бўлмас тор,
Кўтарилган болтанинг тушиши ҳам бор.
Туриб бердинг, мақташди ҳуда-беҳуда,
Энди тухмат қилурлар, чида, нобакор!

28

Эй инсон, тўрт мучам бўлсин, десанг, бут,
Ҳар кун бир яхшилик этагини тут,
Ки уч юз олтмиш беш сўнгак-бўгининг,
Садақа сўрайди сендан — кўзи тўрт.

29

Бемор дўстни кўргани борсанг, юрарсан—
Сен беҳишт йўлларида, жипон боғидан

Ва Аллоҳ жамолини равшан кўрарсан
Мўъмин бемор кўзига боққан чоғингда.

30

Яхши одам — атторнинг қутиси гўё
Хуш бўйларин туярсан яқин борсанг, бас,
Йиллаб дўстлашиб юрмоқ шарт эмас, ҳатто
Узоқроқ сўзлашиш ҳам, эҳтимол, шартмас.

31

Мўъмин киши назарида иймон нури бор,
Шу нур билан қарар у, бўлингиз огоҳ!
Ногоҳон еткурсангиз сиз унга озор,
Ҳимоясига шу чоқ шошилар Аллоҳ.

32

Дониси нодонига бош эгиб турган
Бу янги авлодни Худоми урган?
Расулulloҳ айтур: «Меҳмонга итмас,
Итнинг қорнидаги кучуклар ҳурган».

33

Меъёрин бил дўстлик-душманликнинг ҳам,
Дўст—душман, душман — дўст бўлиши мумкин.
Қутилмаган ғамдан қотмайсан у дам,
Кўтарасан шундай қувончлар юкин.

34

Омонат тирговуч — эҳтиёткорлик
Тақдирни ҳеч қачон ўзгартиролмас,

Оғоч мева қилар бўлса ҳам эгик,
Синган шоҳлари ҳам кўчада қолмас.

35

Биздан эмас — бир қавми иккига бўлган,
Биздан эмас — бўлинганлар ҳолига кулган,
Биздан эмас — бўлинганлар, парчинланганлар
Аҳволига куймаганлар, ачинмаганлар.

36

«Одамлар бузилиб кетди», деганнинг,
Аслида, ўзлари бузилиб кетган.
Яшайди сўппайиб хор ва бемаъни,
Дўсту ёрларидан узилиб кетган.

37

Мусулмонлик шартлари сон минг,
Ҳаммасини сўйлаш қийин, бас,
Аллоҳга ширк келтирмаганнинг
Ҳаммаси ҳам жаннатга тушмас.

38

Аҳли муслим билмас балки одамларга еткурган
Яхшилиги уларга қандай завқ бағишларин,
Чунки унинг ҳаётига иймон қуши ин қурган...
Мунофиқлар — била туриб, қилар қабиҳ ишларин.

39

Кўнгил билан обдан кенгаш қурганмиз
То улуғ бу йўлга қўйгунча қадам,

98

Ўзимизга нени раво кўрганмиз,
Раво кўрдик дўсту биродарга ҳам.

40

Бошга не кунларни солмайди бу тил,
Жиловин қўлга ол, топ бунга имкон,
Емонларга яхши муомала қил,
Балонинг олдини оласан, инсон.

1991—1992 й.

АРБАЪИН-2

Бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм!

1

Эслатмангиз этиқоду дарди йўқларни,
Дунё икир-чикирларин жуда билганман.
Камолига етказиш-чун улуғ хулқларни,
Мен пайғамбар сифатида юборилганман.

2

Барча бало тилдан келур, сўздан келур,
Дема, шайтон, инсу жинсдан, ўздан келур,
Сачрагувчи ҳар тупуги — дарду ғам,
Бирдан келур, ўндан келур, юздан келур.

3

Кимсани ноҳақдан-ноҳақ ўлдирмоқ,
Ўлганнинг устига чиқиб ўлтирмоқ
Ва емоқ гўштини ўша ўлганнинг...
Гуноҳи шунга тенг — ғийбат қилганнинг.

4

Қандай яхши — бошқалардан қидирмай нуқсон,
Ўз айбини тузатиш-ла машғул бўлганга,
Хато тузатишга холос етар бу имкон,
У ҳам берилмайди, ахир ўлганга.

5

Мўъмин киши ҳам тиф, ҳам тили бирла
Жиҳод этар Аллоҳ йўлида бедор,

Сиз отажак ўқнинг заҳри, шоирлар,
Лекин барчасидан эрур устивор.

6

Кўксимни чок-чок этган ёмонлар,
Эй, мени жаҳонда бир ғариб сайланг!
Бир яхши сўз менга садақа айланг,
Тўғри сўз садақа айланг, ёронлар!

7

Қимки эрк бергайдир кўнгил ва кўзга,
Бу фоний дунёдан ўтар юз қаро,
Шукр қилинг Аллоҳ берган ризқ-рўзга,
Бойроғи бўласиз одамлар аро.

8

Умнатларим, фарқин билинг фосиқлигу тақвонинг,
Бойлигу зар тўплаш учун чекманг ортиқ ранж-алам.
Пашша қанотича йўқ ҳурмати мол-дунёнинг,
Шунинг учун берган Аллоҳ уни кофирларга ҳам.

9

Ҳаром йўллар билан бойиётганлар,
Билмасларки, йўлдан тояётганлар,
Билингизким, улар қувнар беҳуда...
Кечириб, кечириб, кеч урар Худо.

10

Ҳалол касбдан чарчаб мизғиган одам
Гуноҳлардан фориг ҳолда ухлайди.
Тушларида унинг нурланар олам,
Раҳматин ёғдириб Аллоҳ йўқлайди.

Одамларнинг яхшиси, балким, хор яшар,
 Балки чулғар ҳаётин доим хатар-хавф.
 Одамларнинг яхшиси лекин курашар,
 Лекин ундан егади эл-улусга наф.

12

Билмам, мақтангулик нимаси қолар
 Бойнинг мол-дунёсин олсалар тортиб,
 Ҳеч не йўқотмайди маънавий бойлар,
 Якун топганда ҳам ҳатто ҳаёти.

13

Йиғилган илми яширмак — хато,
 Чатоқ эрур хасис олим ишлари,
 Лаънатлайди уни ҳар нарса, ҳатто
 Денгиз балиқлари, осмон қушлари.

14

Иймону эътиқод бўлсин сизга ёр,
 Англани вафо қилмас бойлик, сийму зар.
 Илм олинг, илм олинг, илм олинг такрор,
 Илм олинг бешикдан тобутга қадар.

15

Ҳеч ким ҳеч кимсага беролмас ёрдам,
 Ҳозирлигингни кўр охират учун,
 Эй Фотима, қанча сўраб-ёлборма,
 Пайғамбарлигим ҳам асқотмас у кун.

Ким жаннат истаса, дуосин олиб,
 Кекса ота-она ҳурматин қилсин,
 Бу имконни қўлдан берса, кўр бўлиб,
 Хор бўлсин, хор бўлсин, яна хор бўлсин!

Ҳар қандай отадан фарзандларига
 Зўрроқ мерос қолмас одобу хулқдан,
 Қийин кунда ўша яраб корига,
 Ўша бор қилади уларни йўқдан.

Ҳомидалар Аллоҳнинг нурига йўғрилади,
 Ҳар бола тоза ҳолда — Исломда туғилади,
 Ота-онанинг бузуқ тарбияси туфайли,
 Кейин, улар айнишиб кофирликлар қилади.

Аввало аён эт таврингу тарзинг;
 Муқаддас Мадина кўчаларин кез,
 Ўлтир бирисинда, улур руҳни сез...
 Баробар ўлтириб, эшитай арзинг.

То ўзгармагунча қавмнинг ўзи,
 Ўзгартирмас ҳоли аҳволин Аллоҳ,
 Сиз қандоқсиз, анланг пайғамбар сўзим,
 Келур бошингизга шундоқ бир подшоҳ.

Подшоҳ қаршисида турланиб минг бор,
Аллоҳ лаънатига учраган одам —
Диндан чиқар, қабул этилмас зинҳор
Унинг тавбаси ҳам, ибодати ҳам.

Эй воҳ! Подшоҳини гуноҳ сўзларга,
Маъсият ишларга чорлагувчилар,
Эл-юртини унга хорлатгувчилар,
Охират азоби бордир сизларга!

Ҳар ненинг бузувчи офати бордир,
Ёвуз ҳокимлардир диннинг офати.
Лекин ёвузларни урмоққа қодир
Худо бор тепада меҳр-шафқатли.

Динсиз, эътиқодсиз ўтмоқдасизлар,
Залолат этагин тутмоқдасизлар,
Эй сиз, кофир бўлган ҳолатингизда
Қимнинг ҳимоясин кутмоқдасизлар?!..

Синаб кўргим келди ирода кучин,
Қим шикоят айласа, жим. Маломат этма.
Эй, ўзимдан кейин, эрлар зарари учун,
Қолдирмадим хотинлардан улуғроқ фитна.

Қобирға кабидир хотин дегани,
 Қайсарлиги ҳамда кожлиги шундан,
 Тўғрилайман, дема, синдирма уни,
 Қийшиқ ҳолатида фойдалан ундан.

27

Солиҳа хотин, бу — ярим диёнат,
 Насиб этган бўлса — Тангри инъоми,
 Шукр этсин, англасин бу сўзни мўъмин,
 Яرمىсига ўзи кўрсатсин ғайрат.

28

Кўнгил бисотимда шундай таъбир бор:
 Бир хотин умрига, дин-номусига,
 Ҳурмат-эътибори, шараф ҳиссига
 Икки қўриқчи бор — эр бор, қабр бор.

29

Номаҳрамга назар ташлаб, иблисининг
 Заҳарли ўқларин отдингми, нодон?!
 Домига тушдингми лаънати ҳирсининг,
 Гуноҳи азимга ботдингми, нодон?!..

30

Чиройли тўхтанг ва чиройли қайтинг,
 Чиройли даф бўлур ҳар қандай жабр,
 Балонинг биринчи зарбаси пайти —
 Қилинган сабр, бу — ҳақиқий сабр.

Балоларга чидаб сабза-гиёҳдек,
 Ҳар гал қад тиклаган мўъмин устивор,
 Бир зарбадан синган арз оғочдек мўрт —
 Бандалар ожиздир, ожиздир такрор.

Ўтар хўрлик, разолат, ўтар бу жабр,
 Қолмас фитналардан асар ҳам ҳатто.
 Чора бор, чора — сабр, қилингиз сабр,
 Ҳавзи Кавсар бўйида учрашгунча то.

Динда зўрлик йўқдир, динда ҳурлик бор,
 Руҳ-қушнинг қаноти қайрилиб қолмас.
 Куфр калимасин айттирмоқ бекор,
 Мўъмин иймонидан айрилиб қолмас.

Ҳамма хато қилар, ҳамма адашар,
 Буни ёмонлар тан олмайди фақат.
 Яхшилар тиз чўқар, кўзини ёшлар,
 Аллоҳга истиғфор айтар то абад.

Ҳамжиҳатлик осмонида иймоннинг кучи,
 Пайғамбарлик саодатим ажибдир менинг:
 Дўстлашувчи, бир-бирини бориб кўргувчи
 Бандаларга муҳаббатим вожибдир менинг.

Улим ҳақ, бевафодир бу дунё албат,
 Ҳар неники Худодан тила, бўлғувси!
 Бекорчи сўз эмасдир «дийдор қиёмат»,
 Ҳар киши ўз суйғони ила бўлғувси!

Сўнги кун маййитга борур эргашиб
 Уч нарсаси — аҳли, моли, амали.
 Аҳли, моли қайтур орқага шошиб,
 Амали қабрда қолдирмас ҳоли.

Ҳар кимга жаннатда битта манзил бор,
 Яна битта манзил дўзахда тайёр.
 Мумкин — мўъмин бўлиб жаннатга кирмоқ,
 Дўзахдаги жойни кофирга бермоқ.

Ҳаётда йўлчидек ё
 Мусофирдек яшаб ўт,
 Сенга тўймасин дунё,
 Сен кўнгил уз, ташлаб ўт.

Худо ҳақи, мени кўпроқ марҳумлар тушинадир,
 Сиздан кўра мени хўброқ марҳумлар тушинадир,
 Фақат улар сиз сингари қайтармаслар сўз,
 Фақат улар чекишар оҳ, марҳумлар тушинадир.:

АРБАЎИН-3

Бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм!

1

Ҳар ким аждодин — етти пуштин билса, қанийди!
Дўст-душмани ва хели-хешин билса, қанийди!
Билса қани имкони, қобилиятин тугал,
Ким ўзини танир, ўз Худосини танийди.

2

Огоҳ бўлинг, дунё ўзи лаънатланмишдир,
Дунёдаги ҳамма нарса лаънатланмиш, о!
Фақат Аллоҳ-таолони ёд этмоқ ишдир,
Фақат унга оид гаплар бундан мустасно!

3

Ғийбатларга чидашни Аллоҳдан ўрган,
У! Одамлар у ҳақда нималар демас,
Жавобан не қилар у? Соғлиқ еткурган,
Ризқ еткурган уларга, қара, басма-бас.

4

Диннинг оғир, машаққатли амалларинмас,
Буюрингиз одамларга осонларини,
Чўчитмангиз, қўрқитмангиз, уйғотинг ҳавас,
Тўсманг иймон-эътиқоднинг осмонларини.

5

«Тақсир», «жаноблари», деб бузманг сўзни,
Кўнглингиздан чиқиб, кўнглимга киринг,

Шайтон бошламасин йўлидан сизни,
Оддий гапингизни гапираверинг.

6

Мол ва давлат, ҳусн, деб, боқсанг ўздин баландга,
Боқ ўзингдан пастга ҳам, қара тубанга, хорга.
Бирни кўриб фикр қил, толе ёр интилганга,
Шукр қил яна бирни кўриб Парвардигорга.

7

Бу бозорни ҳеч кимса билмас — қачон ёпилар,
Ва то дунё борки бу кураш этади давом.
Банда ҳар субҳда ўз нафсини савдо қилар,
Ё сотиб олар уни, ё ҳалок айлар тамом.

8

Охиратнинг муқобилинда дунё роҳати будир:
Дарёга сол бармоғинг шундоқ ва қанча сув тегмиш, боқ,
Тугамайди ташнаи зорлик, фикру ўйингда сувдир,
Сувдир кўнгиш, тан ила жон — сув; оқар, оқар —
ҳаммаёқ.

9

Бандани бахт сари бошлагувчи йўл
Нафс чангалзори оралаб ўтар,
Юр ундан, тоқат қил, ўлмай туриб ўл,
Жанозанг ўқиб, ўз тобутинг кўтар.

10

Одамларни яхшиликка далолат қил сен,
Шундай қилки, ул одамлар яхшилик қилсин.

Ушалар топган ажр-савоб баробаринда
Эга бўлажаксан ажр-савобга, бил сен.

11

Эй, қавми залолатга бошловчи банда,
Зиммангдадир эргашганлар гуноҳлари ҳам.
Эй сиз, унга эргашганлар, суюнманг бундан,
Ахир, сизнинг гуноҳингиз бўлмас сира кам.

12

Кўз тегмасин эътиқоду иймон кучига,
Бас, бас, инсон табиатин яхши биласиз:
Мақтовларни эшиттирманг мақталгувчига,
Уни ҳалок қиласиз, ҳай, ҳалок қиласиз.

13

Феъл-атвор, амалимиз — ҳамма-ҳаммасин
Аллоҳ билар, бу ҳақда сўзлашдан қочинг,
Одамзодни одамзод ортиқча мақтамасин,
Аксини қилганларнинг юзига тупроқ сочинг!

14

Подшоларнинг энг яхшиси — чорлаганимас,
Уламолар ҳузурига ташриф қилгани.
Олимларнинг энг яхшиси — боргани эмас,
Ҳурматидан кулбасига подшо келгани.

15

Ош-нон, суви ортилган туясин чўлда ногоҳ
Тоғиб олган кимсадай, йўқотиб зор қолганда,

Йўқ, ундан ҳам ортиқроқ, ҳа, албатта, ортиқроқ
Аллоҳ хушнуд бўлгайдир — банда тавба қилганда.

16

Яхшиликка буюрингиз бир-бирингизни,
Ёмонликдан, ҳам, қўрингиз бир-бирингизни.
Халққа бало-қазо етар акс ҳолда, унда
Худо қабул этмас тавба-тазаррунгиэни.

17

Ҳар бир гуноҳ жазосин, истаса Аллоҳ,
Қиёматга қўяр, бироқ ҳаддан ошганга,
Оқпадарга, қавмидан узоқлашганга,
Зулмкорга кўрсатадир шу дунёдаёқ.

18

Айбларингиз бир-бировга кўринмасин, деб,
Орангизга парда торган Аллоҳ-таоло,
Мусулмонлар, кофир бўлмаңг, сиз уни йиртиб,
Бир-бировни ҳақоратлаб койиманг асло.

19

Силаи раҳм этинг, ҳақини ёқлаб,
Худойим яратган ҳайвонга, қушга.
Урғочи мушукни очликда сақлаб,
Ўлдириб, бир хотин дўзахга тушган.

20

Неъматлар, яхшиликлар қилинар инкор,
Раҳмдиллик узилиши мумкин кун келиб,

Лек кўнгишлар яқинлиги, деган нарса бор,
Иўқолмайди узилиб ё инкор этилиб.

21

Ишқ-муҳаббат — илоҳий, солиҳ дилларга хосдир,
Солиҳ диллар топишса, оила учун создир.
Бойлик, сийму зар — бошқа, яшаш — бошқа, бахт —
бошқа,
Эр — хотинга либосдир, хотин — эрга либосдир.

22

Очиқ юзлиларнинг этагини тут,
Хавф бор — чехраларни босган қуюндан,
Баъзи қавмларни алдаган булут,
Азоб ёққан ёмғир ўрнига ундан.

23

Оилалар файзсиз бўлиб бормоқда ғоят,
Адашмангиз ва каттароқ очинг кўзларни,
Кўп хотинлар эрларидан айлар шикоят,
Яхшиларингизмасдир алар сизларнинг.

24

Кўрдим туриб жаннат дарвозасинда,
Қирғувчи мискин кўп, бойлардан кўра.
Кўрдим туриб дўзах дарвозасинда,
Хотин кўп — эркакдан, қирғувчи аро.

25

Ҳаромга созуриб белнинг қувватин,

Гуноҳ орттиргунча, орттиринг савоб.
Эй, жуфти ҳалолнинг олинг суҳбатин,
Ҳалолни ҳалолга сарф этинг шитоб.

26

Қофирларни мусулмон қилолмадингиз,
Пок киму нопоклар ким, билолмадингиз.
Оилани асранг энди, асранг қавмни, элни,
Яхши ҳаёт кечирингиз хотинлар била энди.

27

Мусулмон ҳар оила авлоди — кўз нурига,
Мол-ҳолига бу дунё мусибати даф етар,
Сабр-баракотидан ва Аллоҳ ҳузурига
Эр-хотин гуноҳлардан, охир, пок ҳолда етар.

28

Тенгсиз саҳовату меҳрга эга,
Аллоҳ, дунёдаги бор гапни билур,
Марҳаматли бўлсанг болангга, сенга
Ундан-да ортиқроқ марҳамат қилур.

29

Ёмонларнинг айбин очиб, этманг шармисор,
Ортингизда фарзандлар бор, билмайсиз ҳали,
Фитналару хафаликнинг олддадир гали,
Олдда узоқ чўзилгувчи машаққатлар бор.

30

Суюмлироқ, дема, азизроқ, дегил,
Дунёда фарзандсиз кўнгил яримдир.

Ҳидлаш учун сен ҳам бўйнига эгил,
Болаларим менинг райҳонларимдир.

31

Ол бу туғни, шукр, де, бош узра сақла,
Йўлинг ҳақ, дилинг пок, Ҳайбар кун — аъло!
Юр, фарзандим, олға! Орқага боқма
Фатҳ насиб эттиргунча Аллоҳ таоло.

32

Икки гўзал оқибатга кўзни тутамиз:
Сиз айтгандай, жиҳод қилиб ўлиб кетамиз,
Улиб жаннат боғларида кўрамиз ўзни...
Ё сизларни, биз айтгандай, мағлуб этамиз.

33

Фариштамас, дунёнинг ҳар кемтигин ўйлар,
Қўнглига гоҳ турмушнинг бор ташвиши тўлар,
Зикри доим Раббанода бўлмаса, не тонг,
Инсон, ахир, гоҳ ул-гоҳ бул ҳол била бўлар.

34

Муъмин банда кўзгусидир биродарининг,
Ҳаётин кузатадир,
Биродарга сабоқ бериш баробаринда,
Ўз айбин тузатадир.

35

Дўзах тутуни ва ғазот тўзони
Банда қисматида бўлмагандек жам,
Ортиқча бахиллик ҳамда иймонни
Бир кўнгилдан топа олмадик биз ҳам.

Эй мусулмон, истасанг гар соғлик-омонлик,
Садақа қил, камроқ келур ранги сомонлик.
Турлари кўп садақанинг, савоб-ажрининг,
Ҳеч бўлмаса, одамларга қилма ёмонлик.

Зиммадаги қарзларни ўз эгаларига
Топширасиз қиёматда шубҳасиз-шаксиз.
Уч олинар ҳатто шохли қўйлардан—шохсиз—
Қўйлар учун. Парвардигор масъул барига.

Орий! Орангизда яхшилар бордир,
Кемага тушганнинг лекин жони бир,
Емон ишлар агар кўпайиб кетса,
Қавм ҳалокатга учрар бари бир.

Кўнглим хижил қилар гоҳо равишларингиз,
Уй-фикрингиз, дардларингиз — узундан-узоқ.
Жаннат, бу — ҳар бирингизга кафшларингиз—
Тасмасидан ҳам яқинроқ, дўзах ҳам шундоқ.

Эй маҳбуб биродар, покдир ҳамон ўй,
Бу маҳзун ҳолимиз мўъминликка йўқ,
Содиқ қулларимиз Парвардигорнинг,
Дуода бизни ҳам шерик қилиб қўй.

АРБАЪИН-4

Бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм!

1

Жоҳилият замонида ким яхши бўлган,
Яхши бўлар, иншооллоҳ, бундан кейин ҳам,
Агарчи, ул кирса динга, исломий йўлга,
Агарчи, ул ибодатга бош қўйса маҳкам.

2

Кўпаймоқда киргувчилар бу гўзал динга,
То мукамал бўлгунча дин, кўпаяверар,
Иймон нури аста-секин сингаркан дилга,
Уни ёмон кўрганлар ҳам жонини берар.

3

Огоҳ бўлинг, чегараси бўлгандек шоҳнинг,
Бу дунёда чегараси бордир Аллоҳнинг:
Яқин келган билингайдир, бузган — билингай,
У чегара — нарсалардир ҳаром қилинган.

4

Шубҳаю иштибоҳлар қули — барингиз,
Парвонадек уриласиз ўтга, чироққа.
Сизга малол келмас экан амалларингиз,
Савоб бериш — малол келмас қодир Аллоҳга.

5

Ишқ аён — юракнинг яккаш оҳидан,
Тоат — имкон қадар бўлганда аъло.

Банданинг ўз-ўзин қийнамоғидан,
Манфаатдор эмас Аллоҳ-таоло.

6

Покланиб борадир диллар бир ҳисдан,
Авлодлар юрадир биз юрган издан,
Иймондан орттириб нараса йиғмадик,
Меросмас, садақа қоладир биздан.

7

Олдинги қавмлар шаръий жазони,
Четда қолдиришиб бой-зодагонни,
Бечораҳолларга қўллашди фақат...
Ва ҳалок бўлдилар охир-оқибат.

8

Мендан кейин, гувоҳи. бўлурсиз, аён,
Мол-дунё тўплашларнинг, манманликларнинг
Ҳамда нафратингизга сабаб бўлгувчи замон —
Қашф айлаган турфа хил ёмонликларнинг.

9

Тўхтайти қон, битадир жароҳат, яро,
Кетар бу юрагимдан оғриқ ва қайғу!
Маҳфират эт қавмимни, Парвардигоро,
Қилиб қўйган ишини тушинмайди у!

10

Аллоҳ зада бандаларнинг ўчилиларидан,
Суймас — қасос-қасдни суйган қавмни,
Лекин нетиб ёрлақасин кучлиларига
Заифлари ҳақин бериб қўйган қавмчи?!..

11

— Кимсан эй Аллоҳнинг расули-ку, сиз,
 Барча гуноҳлардан фориғ, тақводор,
 Тағин нечук тоат-ибодат сўнгсиз?!..
 — Бандан ношукр бўлайми, ғаддор?!..

12

Азоб юборса Аллоҳ-таоло бир қавмга,
 Барчага бирваракай шикаст егадир, ҳайҳот!
 Сўнг амали солиҳи эвазига ҳар кимга
 Амали солиҳига яраша етар нажот.

13

Бир одамни дўзахга ташлаб, сомондай,
 Суякларин қисирлатиб янчардилар жим.
 Дини ислом йўлларига чорлардинг-ку, элни, ҳай?!..
 — Ва лекин... ўзим бу йўлдан юрмасдим...

14

Ўзлари ёш, орзулари — аҳмоқона, сўзамол,
 Иймонлари бўғзидан чиқай, деган қавм келур,
 Ўз динларин тарк этурлар отилган ўқ-ёй мисол,
 «Охир замон» деганларин бир белгиси шу бўлур.

15

Умнатда бир қавм чиқар, бирга намоз ўқимоқ
 Ҳақорат ва ҳатто ор туюлади сиз учун:
 Қуръон тиловат қилар, мумкин тинглаб бўғилмоқ,
 Дилни четга қўйиб, ишга солишар бўғиз кучин.

16

Қавм чиқар умнатда охир таҳқирли;
 Отган камон ўқидан ҳаяжон бирла,

Қон изини ахтарган овчига ўхшаб,
Дин-иймондан лоф уриб, беҳуда жўшар.

17

Ҳамжиҳатлик йўқолганда одамлар аро
Яна шундай бандалар ҳам бўларки пайдо,
Замонанинг зайли, дея улар оп-осон
Ҳаттоки дин-иймонларин сотар ҳар қачон.

18

Хиёнаткор каслар, сизга қиёматда омон йўқ,
Аён бўлар-қолар шундоқ хоин эканлигингиз,
Ўткинчи бу дунёда кўп тубан кетганлигингиз...
Тепангизга ўрнатилиб қўйилади махсус туғ.

19

Аҳли жаннат эъозланиб, шарафга бўлгач молик,
Аҳли дўзаҳ дўзаҳга жойланиб бўлгач тирғиз,
Аллоҳ айтур: «Қалбида хардал уруғичалик —
Иймони бўлганларни дўзахдан чиқарингиз!»

20

Бу ёруғ дунёни турар юргизиб
Тўққиздан бир бўлак силаи раҳм,
Боламга бир озор етказмайин, деб,
Кўтариб туради оёғин от ҳам.

21

Эрдан бева қолиб, болаларини
Оқ ювиб, оқ тараб, нолаларини—

Ичга ртган хотин эҳтиром кўргай,
Жаннат боғларида ёнимда юргай.

22

Эй, неники эҳсон қилма, Аллоҳдан
Албатта, савобу ажрин олғайсан,
Хаттоки бир луқма таом солғайсан
Хотининг оғзига — ҳалолдан, покдан.

23

Оиланг тинч бўлса, саломат бўлсанг,
Олдингда шу кунга етгулик таом,
Арзийди ўзингни бахтиёр билсанг,
Дунё—меники, деб қувонсанг тамом.

24

Эй сиз — қулбаччалар, дард — насибангиз,
Мақсадга қаратинг лекин дард кучин,
Оталарни озод айламангиз,
Адо этолмайсиз фарзандлик бурчин!

25

Бир-бирингиз кавламанг, юз ўгиришманг,
Талашиб, тортишмангиз, ёмон кўришманг,
Дўст-биродар бандаси бўлинг Аллоҳнинг,
Ёв-ёвлашган қавмга керакмас душман.

26

Қавм иллатидан — ҳасад, деган дард;
Ҳайҳот! Етиб келмиш сизга ҳам охир,

Қанчадан-қанчангиз шунинг-чун бахил,
Қанчадан-қанчангиз шунинг-чун номард!

27

Шубҳа гўё заҳарли ўт унган экинзор,
Сиз чўпон — қўй-кўнглини ўтлатаётган,
Бораверса яқинлаб, йўл берманг зинҳор,
Еб қўйиши мумкин сурув заҳарли ўтдан.

28

Шоҳга, ҳукмдорга яқинлашганлар
Машаққат ва гуноҳлар ёқасиндадир,
Омон-соғ қолмас улар, қолсалар ҳам гар
Бу — Аллоҳ марҳамати орқасиндадир.

29

Мендан кейин тоатда бўлинг амирингизга,
Лекин куфр йўлига ўтса у очиқ-ойдин,
Тўғри йўл йўқ сизга Қуръон кўрсатган кўйдин...
Аллоҳ-таоло ўзи келур кўмакка сизга!.

30

Кўнглингда кўринар — бўйнингда кишан,
Ким ечар, кутарсан, ҳоким, оҳ уриб.
Аввалинг — маломат, ўрталик — пушмон,
Қиёмат кунида хорлик — охириг!

31

Умматимнинг ҳалокати қовоқ бошлар қўлида,
Умматимнинг ҳалокати бағри тошлар қўлида,

121

Қовоқбошу бағри тошдан баттар Қурайш ёшлар
Умматимнинг ҳалокати нодон ёшлар қўлида!

32

Бу бағри кенгликни кўрмаган олам,
Сукунатни билмас бу улуғ жанггоҳ,
Шундоқ, баъзан фосиқ одам билан ҳам
Қувватлайди дини Исломни Аллоҳ.

33

Қазо куни етгач ҳамма пушмон ер,
Яхши яхшилигим камроқ қилдим, дер,
Ёмон, ёмонлигим нега аввалроқ
Тўхтатмадим, дея, чекар узун оҳ.

34

Мусулмон қадди қайғу,
Мушибатдан букилгай,
Дарахт япроғидай дув
Гуноҳлари тўкилгай.

35

Кимни яхши кўрса Аллоҳ-таоло,
Уни дин олими — фақиҳ айлайди,
Иншооллоҳ, боқур менга ҳам толе,
Тақдир ёзуғимни шундоқ сайлайди.

36

Идишда сут келтирилди менга тушимда,
Ичдим қонгунимча яйраб-қувониб,

Кўрдим — тирноқларимдан сизди у ёниб..
Йўйдим сутни илмга шунда.

37

Дарҳақиқат, мен ҳам сиздай банда, бир инсон,
Дарҳақиқат, янглишишим мумкин сиз каби.
Гоҳо дўзах оташидан ушатган мисол,
Қиши ҳақин олиб берсам, қилмангиз қабул.

38

Мўминларга ўзларидан кўра ғамхўрроқман мен,
Ва яқинроқ, улар учун кўкраги чок-чокман мен,
Қайғурмаслар ўзларининг дардларига менчалик,
Набийликда масъулият, билдингизми, қанчалик!

39

Одамларга ақли етар нарсалардан гапиринг,
То иштибоҳ туғилмасин юрак ва онгларида,
Аллоҳ ҳамда Расул сўзин изоҳлаб боринг,
Дин ва иймон салтанатин муқаддас тонгларида.

40

Аввалгилар бежиз бўлмаган ҳалок,
Суриштираверманг сўраб ҳар нени.
Сизни ҳолингизга қўйиб қўйсам гоҳ,
Саҳобалар, ҳоли қолдиринг мени.

1993—1994 й.

ТЕМУР МАЛИК ЎТГАН ЙЎЛЛАРДА

Тарихий дoston

«Бу ваҳшийларнинг шимол саҳроларидан ҳужум қилиб келиши, баттол қўшиннинг ҳоримас отларда минглаб кишиларни тилка-пора қилиб, Мовароуннаҳр ва Хоразмнинг сокин водийларидан ўтиши, ҳар лаҳзада янгидан-янги даҳшатлар туғдириши шу қадар мудҳиш эдики, одамлар бир-бирларидан: «Бу ёнаётган шаҳарларнинг тутуни билан қопланган осмон яна ярқирармикан, ёки шу билан қиёмат-қойим бўлиб кетармикан?» — деб сўрашар эди.

Муҳаммад ан-Насавий, XIII аср.

ТАДОРУК

Ҳар қисим тупроқнинг ўз достони бор
Ҳар қисим тупроқни ўқимоқ даркор.
Ҳар қисим тупроқни ўқий олмасак,
Илм-ирфон бекор, шоирлик бекор.
Жаҳонда тупроқ кўп, ҳаммаёқ тупроқ
Бирининг достони бирдан хўброқ.
Она юрт тупроғин ўқий олмасак,
Одамлик ҳам бизга бекордир, бироқ...

БИРИНЧИ ЙУЛ

* * *

Темур Малик Ватанга қайтди.
Ердай бўлиб осмондай қадди,
Қалайсан, деб сўради шу он,
Жавоб учун бир сўз қайтмади.
Мунгли ҳолда бош эгди Ватан,
Кўзинг бор, кўр, дегандай гўё.
Темур Малик бошига шу дам
Ағдарилди бирдан бор дунё.
Не гаплигин англаб етганди
Ватанининг туришидан ул.
«Ераб! Тамом... Бўлари бўпти,
Ул-а! Темур Малик, бу кунингдан ўл!...
Сарсонликнинг қирчанғисиди
Жаҳон бўйлаб кездинг тентираб,
Шон-шавкатнинг ожиз нурлари
Пешонангга тўкилди титраб.

Ҳар гал қилич сермагинингда
Хаёлингдан ўтди она-юрт,
Фикру ёди доимо ҳамроҳ,
Қўлтигиндан тутди она-юрт.
Шу юрт эрки, ҳурмати ҳақи,
Буздинг ҳатто дарвишлар тинчин.
Тинчин бузиб, жангга йўлладинг —
Қондин, жондин, тоатдин кечиб!...
Оқибати, мана, кўриб қўй,
Кўз ўнгингда тутқундир Ватан.
Кўз ўнгингда кишанлиғ қайғу,
Қайғу қадар зил-замбил кишан...»

* * *

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Якам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл,
Кўпаймайди йўл...

Йўлчи йўли кўпаймайди,
Дил ғашлиги ортади.
Кўксидаги қисим тупроқ,
Жон жойига ботади.

Қисим тупроқ тош эмас,
Тошдай қотган ийланиб.
Унга кўздан ёш эмас,
Сизгандир бағир қони.

Турли-туман манзара
Балқди унда бирма-бир,
Акс этди шунда сара —
Достон янглиғ бир умр.
Қисим тупроқ, қисим тупроқ,
Сир тупроқ, тилсим тупроқ...

ҚИСМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

От минганни суймангиз,
От солдириб кетар-эй.
Юрт деганни суймангиз,
Дод солдириб кетар-эй.

От минганнинг кўйида
Манзиллар қатор-қатор,
Юрт деганнинг ўйида
Улус чеккан ситам — зор.

Утда ёнган ҳам шулар,
Сувда чўккан ҳам шулар.
Ҳаммасидан соғ-омон
Қайтиб чиққан ҳам шулар.

Зеби, Зеби... Кўп ёмон...
От минганни суйибсан...
От миниб, от толдирган,
Юрт деганни суйибсан.

II

Юрт тинч турса, омон бўлса эл,
Омон эрур кўнгилда ишқ ҳам.
Кўнгил ишқи бамисоли сел
Ёнган билан тугарми.

Қим истамас ёр қучоғига
Қизил гулдай яшнаб кирмоқни,
Хусусан, гул ёшлик чоғида
Соқов қилиб тунларни.

Қим истамас ўғлининг бўйи
Тизга етиб, тизга киргач қурб,
Яшаш бахтин эркалаб-суйиб...
Ва шу бахтга тўярни.

* * *

«Ҳаш-паш» демай ёпирилиб бало-қазодай,
Босди қанча-қанча қутлуғ шаҳарларни ёв.
Қатталарни қўйинг, майли, янги майсадай
Гўдакларни ўтказдилар тигдан беаёв.
Ўтрор қўлдан кетди — Инолчиқдай баҳодир
Бериб қуйди ёвга қиздай гўзал шаҳрини.
Қўлдан кетди Сигноқ, Бинокент бир-бир,
Азиз Жанд ҳам туйди мўғул зулми заҳрини.

Бухорода, эй, воҳ! «Қуввати исломи дин»да
От солдириб кирди ғаним то меҳроб қадар.
Отга — ҳайвонга ем бўлди Қуръонлар унда,
Шайх, умаро, уламо, беклар — оддий отбоқар.
Қайда улус бош кўтарди зулмга қарши,
Бостирилди омон бермай, чорасиз қолди.
Бекор оқди оналарнинг аччиқ кўз ёши,
Бедор эсди тутқунликнинг бузғун шамоли...

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

Кўҳна Хўжанд теграси
Сўнги кўринмас девор.
Қимир-қимир тепаси,
Маҳобатли, ваҳмкор.

Чингиз шундоқ саросар,
Жаҳонгир Чингиз лолдир:

Қандайдир увоқ шаҳар
Дастин қирмоққа қодир.

Кўрди боргач қисталанг,
Англади ҳам қайда сыр:
Деворким кўкси яланг —
Эл-улусдан бинодир.

Темур Малик бош узра
Ҳилпирарди байроқдай,
Тўкилган қон-ёш узра
Эрк йўлида маёқдай...

II

— Ҳув, қорайган қалъани
Дарё ўраб оқарди,
Устидан ой айланиб,
Суюб-суюб боқарди.

— Ҳув, қорайган қалъада
Сукут ҳоким эди-ку?!

— Ҳув, қорайган қалъада
Шовқин-сурон... Нима бу?!

— Ҳув, қорайган қалъада
Темур Малик лашкари,
Лашкарки, пўлат бадан,
Тоймас, жасур, жангари.

— Ҳув, қорайган қалъага
Ҳужум қилар ёв-мўғил.
Кавшини терс айлагай,
Темур Малик — мард ўғил.

— Хув, қорайган қалъага
Манжаниқдан ўқ отар!
— Бу сиёқли ҳамлага
Номард рақиб жазм этар!..

— Хув, қорайган қалъа, у —
Қалъа эмасдир, оға:
Гир айлана исён-ку,
Қулликка асли, оға!..

■ *

*

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл,
Кимсасиздир атроф — ўнгу сўл...

Йиллаб, ёт юртларда ҳасратлар чекиб,
Она-юртга қайтсанг, ўксик, нотавон,
Бир меҳрибон кутиб олмаса чиқиб,
«Суюнчи» деб чопмаса уйингга томон,
Одамга бундан-да ортиқ ғам борми?

Улкангда ёв бўлса, чандон қутурса,
Бошпанасиз қўйса элни беомон,
Лекин сенинг уйинг бус-бутун турса,
Хатто кўркамлашиб кетганин кўрсанг,
Одамга бундан-да ортиқ ғам борми?

«Ўғлим!» деб дарвозанг ҳалқасин қоқсанг,
Ҳалқумингга тиқилиб йиғи.
«Кет! Кет! Ит-Дарвиш!» деб ўғлинг тутоқса,
Бағрингга отилиш ўрнига — чиқиб,
Одамга бундан-да ортиқ ғам борми?

Эзилиб: «Отангман... Қанақа дарвиш?
Болагинам, наҳот танимасанг?» —
Десанг, бошларингга ёғдирса қарғиш:
«Отам йўқтур маним, ул ўлган!» — деса,
Қўлларига таёқ олиб қувласа,
Лекин ўз отасин танимайди ким!..
Одамга бундан-да ортиқ ғам борми?

Сўнгроқ, гап-сўзлардан англасанг унинг —
Ёв-мўғил хизматини қилиб юрганни,
Худонинг берган куни
Она халқинг талаб, шилиб юрганни,
Одамга бундан-да ортиқ ғам борми?

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

Бешик-бешик тўлқинлар безовта, беҳол,
Темур Малик лашкарин элтмоқда йироқ.
Ўлжа талашган ваҳший тўдалар мисол
Важоҳатли ёвлар-ла банд икки қирғоқ.
Икки қирғоқ зириллар от дупуридан,
Кўксига ёт туёқлар ботгани ёмон.
Сузиб борар, ҳайтовур, кўз ўнгида шан —
Темур Малик лашкари жанг қилиб омон.
Темур Малик лашкари зим-зиё туннинг,
Машъалалар тиғи-ла кўксин ёрди, ҳей!

Қизил рангга бўяди рангпар оқимни,
Ёнар дарё айлади Сирдарёни, ҳей!
Ёнар дарё нурлари туташди кўкка,
Порлаган юлдузлар-ла баҳс айладилар.
Ёв устига бешафқат бостириб борди тикка,
Ёндириб кул этмоққа қасд айладилар...

II

Барчинлиғкент томонларда бедовлар яйдоқ,
Барчинлиғкент томонларда топталган тупроқ.
Барчинлиғкент томонларда қонли излардир,
Қалашган мурдалардир узундан-узоқ.

Оҳ, нима гап, ўз еригда тинканг қуритиб,
Қувлаб юрса ёв лашкари отин йўрттириб,
Бошинг қотса, билолмасанг қаён бораринг,
Оғриқ турса руҳингда ҳам, жонингдан ўтиб.

Яйдоқ отлар минган кўйи жангга кирмоқми?
Улган дўстлар узра ҳатлаб олға юрмоқми?
Олдда борми бирор паноҳ, ишончли манзил?
Ё уни ҳам ўз-ўзингча ўйда қурмоқми?

Ўйда битган манзилларнинг қучоғи кенгдир,
Ҳар пучмоғин дилбарлиги жаннатга тенгдир.
Темур Малик, Темур Малик, азму қароринг—
Тобеликка бетма-бет қасос-қасдингдир.

Қасос-қасдинг ёғий мўғил қаддини букди,
Кўз ёшини тўкди, қаро қонини тўкди.
Барчинлиғкент томонларга йўл солган ганим
Келгиндилиқ қисматининг захрини уқди.

Барчинлиғкент томонларда бедовлар яйдоқ,
Барчинлиғкент томонларда топталган тупроқ.
Барчинлиғкент томонларда қонлиғ излардир,
Қалашган мурдалардир — узундан-узоқ...

III

Зўр саҳрони тўзгитди, қумларини шопирди,
Машриқнинг юртбузар, бемаҳал шамоллари.

Тўзган сахро янглиғ кўпирди
Темур Малик бедовининг ёллари.

Темур Малик бедовининг туёқлари олтиндан,
Қулоқлари аро беҳишт еллари эсар.
Умтилганда ҳар гал олдинда
Бош кўтарган қуюнларни чўрт кесар.

Ва мундан хўжасининг тушар қайтиб ёдига
Беомон бир қуршовни қандай ёриб ўтгани.
Мағрур боқар экан ортига,
Тинчир юрак-бағри ўртаниб.

Тинчир — она-заминнинг бўзарган кўкатларин
От туёғи остида янчилганин кўрган чоқ,
Жонга-жон синашта мардлари
Шулардай йўлларда бўлдилар ҳалок...

Аёндир — раҳбарга зорлиги кўп элатнинг,
Аёндир — бир саркори йўқ қанча диёрининг.
Лашкаридан айри ҳолати
Аламини келтирди хўб сардорнинг.

М А Н З И Л

Гурганж дарвозалари тамбаланган тақа-тақ,
На ичкари кириш бор, на чиқиш бор ташқари.
Қалъа узра соқчилар пойлоқчи итдай зийрак,
Кўз юммасдан тин олар шаҳардаги ёш-қари.
Ой бир четда қунишган, кўк кенглик қилар унга,
Юлдузлар тарқалгандай бир-биридан совушиб.
Елкасидан давомли сукунат босган тунга
Ханжардай санчлар от туёқларин товуши.
Сўнгра нақ рўпарада оқарганча ўрлар чанг,
Балқиб чиқар қарчиғайкелбат суворий ундан.
Шаҳар аҳли оёққа қалқади ногоҳ гаранг,

Тушинтиргач соқчилар аҳволни шошиб шу дам.
Бўғиқ-нолон нидолар титратар ҳаволарни:
«Ўзинг асра, илоё, бизни яъжуж-маъжуждан!
Жонини ол ул бедин, дарди бедаволарни,
Қутқар биз — бандаларинг кишанда кун кўришдан!»
Бир саъй ила бедовин тўхтатди ул нотаниш,
Кўнгли бузилди унинг халқин кўриб ғамдийда.
Бўлса-бўлсин деб ватан муҳаббатидан тониш,
Ортга қайтмоқчи бўлди, туйқус, келган йўлидан.
Бўгилиб кетди ўғлон... қон кечиб қирғин аро
Келса-ю. ишонгани — халқи яккаш шарпадан
Жонини ҳовучласа, бўзласа мотамсаро!
У кимга суянадир, кимга суянар ватан?!
Майли, деди, судралай ҳолсираб саҳрода, оҳ,
Ўлимимни топгунча оч ва сарсон то охир.
Ёв унча-мунчаликмас... Бу тараф йўл солган чоқ,
Туриб беролмас бу эл, оғир бу, ғоят оғир!..

Аммо ногоҳ янгради бақриқлар қаҳрли:
«Буён кел, эй ит эмган, ҳароми, мараз, мохов!
Кўзларимга қон тўлмиш, исфихоним заҳрли,
Йигит ўлсанг, бетма-бет сўғишамиз, кел дарров!»
Бу овоз эгасини яхши билади сардор,
У — жасур Жалолиддин, гўдакликдан қадрдон.
Жалолиддин бор экан, орқага қайтмаслик бор,
Бунда бор эл бахтига собит таянч ҳар қачон!
Йигит қонлиғ яктагин қийма-қийма айлади,
Олдинга интилди шахт кўксини очиб шу чоқ.
«Шундай дов йигитлар бор, одамга ўлим надир,
Менсиз ҳам мустабидга бас келурлар муҳаққақ!...»
Аммо улар душманга узажак ўқ зарбини
Бағирда туйиб ўлмак — юртга жон тикканга бахт!
Шаҳар ёқдан ногаҳон бақриқлар ҳам тинди,
Шивир-шивир бошланди ўзаро босиқ, карахт:
«Танишга ўхшайдими? Қара... Норғул, елкадор,
Темур Малик бўлмасин тагин!.. Ё пир-ай!

Ҳа, ҳа! Худди ўзи-ку! Темур Малик-ку, сардор!
Халойиқ! Уқ узманглар! Уқ узманглар!.. Ҳай!..»

Темур Малик ўзбек эди жафокаш,
Хўжанд аро ўзига тўқ бек эди.
Муҳаммадшоҳ бирла қондошлиги бор,
Ер-дўстлари аро боши тик эди,
Уйқусида қолди ўғли-гўдаги,
Эшитмади ширин «Дада, хайр!»ин,
Оиласи қолди шундоқ, юраги —
Қон, кўкси муз, қанотлари қайрилиб.
Данғиллама ҳовли қолди ҳувиллаб,
Узумзорлар қолди кўм-кўк, поёнсиз,
Боғлар аро қушлар қолди чувиллаб,
Армон қолди ортда — буюк, баёнсиз.
Бир қайрилиб қарамади азамат,
Ортга қараш номус деб эр йигитга:
Магар ғаним қаршингдадир қамт-бақамт,
Олдинга от солмоқ эп эр йигитга!..

ИККИНЧИ ИЎЛ

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл,
Харобадир атроф — ўнгу сўл...

Зафар билан бир пайт шаҳри Гурганч сари
Иўл солганда тирқиратиб ёв лашкарин,
Шу қадарли кўргуликни ўйламовди ул:
Харобазор — атроф — ўнгу сўл...

Шапалоқдай ер йўқ эди — бедахл бўлсин,
Ки унга ёв оёқлари етмаган, кулсин.
Бир ютум ҳам қолмаганиди покиза ҳаво,
Ёв ютмаган бўлсин уни очкўз, беҳаё.
Гул йўқ эди, бўй йўқ эди — ёв ҳидламаган,
Ҳавзалар ҳам қолмовди ёв иркитламаган.

Бош устида ёнмасди кўк сайёралари —
Ки тушмаган бўлсин ёвнинг ютоқ назари...
Фақат унинг қўлидаги қисим тупроқ,
Қисим тупроқ, тилсим тупроқ, жим тупроқ
Қолган эди аввалгича озод ва пок.

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

Ёв бостириб келаркан, тож-тахт қадри бир чақа,
Бош бўлмаса хоқонлар жангда элга шаҳсувор.
Эсингни едингми, ҳов, Муҳаммадшоҳ, қаёққа?
Она-юрт ҳимояси нима бўлар, ҳукмдор?!
Улуснинг-ку бор-йўғин шилиб единг муттасил,
Қўшиб имонингни ҳам кавшаганинг билмабман.
Имонсизга ҳамиша хор бўлмоқ сўнги манзил,
Хайрият, охиратнинг олдиндан ҳис қилипман.
Хайрият, халқ ҳамиша баланд тутган халқлигин,
Хоҳ шоҳ турсин бошида, хоҳи раҳмон, хоҳ шайтон.
Эътиқоди ўлмаган, топтатмаган ҳақлигин,
Асабидан тўзғиган турфа хил даври замон.
Орзулари қалбидан қўшиқ бўлиб отилган,
Юлдузларга айланган термилганда кўкларга;
Аламлари Она-юрт нафасига битилган,
Куч-қудрат бахш айлаган не-не довиорақларга...

II

«Валиаҳдга салламно, денг, валиаҳдга салламно,
Манглайига битилган бийик бахтга салламно!

Отамерос тожу тахт ўшаники бугундан,
Мовароуннаҳр аро якто тожу тахтга салламно!
«Тожу тахтмиш! Тожу тахтмиш! Шимилдириқни
тож-тахт!

Кўрмаяпти тожу тахтни Жалолиддин — валиаҳд.
Валиаҳднинг «Хоразмшоҳ» номигина бор холос,
Қолганлари насиядир беҳуда, бевақт.
Қолганлари чорлайверар оғир ва эзгу йўлга,
Қолганлари жангу жадал бирла кирадир қўлга,
Дил деганда элу юртга муҳаббат бор бўлса, бас,
Шубҳа, гумон, иккиланиш келмагай ҳеч кўнгилга.
Дил деганда элу юртга муҳаббат бор экан, бас,
Аро йўлда қолмагай ҳеч кас!
Кифоядир унга тулпор ҳамда кескир исфиҳон,
Ундайларга тиллаю зар, ясоғлик тахт керакмас!»

III

Тож-тахт нимадир, салтанат нима?
Мен ҳеч тушунолмай қолдим-ку, Жалол!
Вафо қилмаган-ку, ахир, ҳеч кимга,
Иту бит бирдай чағи солди-ку, Жалол!
Боқ, қўлларда шамшир! Боқ, кўзларда қон!
Юзларда қон!

Сўзларда қон!..

Қон!..

Мазахлаб кулар осмон,
Мазахлаб кулар кун,
кулар тун,

Жонлигу жонсиз бутун —
Одабийзод устидан!
Фақат биз кулолмаймиз,
Ку-лол-май-миз...

ҳеч

қа-чон, Жа-лол!..

Боқ! Манави, тиржайиб чўзилган нусха
Саркоринг эди-ку, ки жонга-жонинг,
Жонга-жонинг тушди жонинг қасдига...

Тирандозинг эди — манов қон қусган,
Уриб туширарди ҳатто бемалол
Учаётган пашшани ҳам, истасанг агар...
Сен — шерни у пашша фаҳм қилди, баччагар!

Боқ, калласи йўқ манов мурдага,
Калласиз экан ул — тиригида ҳам,
Қовоқ экан елкаси узраким, яъни...
Тилмочлик қилди юрт душманларига...
Калласиз мурда, боқ, қандай хотиржам.

Боқ, Жалол, бу қаср, қаср — муҳташам
Тикланган эмасдир замин устида.
Бамисоли қиличнинг дами устида —
Тикланмиш эл-улус ками устида,
Тикланмишдир дарду ғами устида...

«Тож-тахт керакмас — эр кишига, туққан элни эзмак
учун,

Керак — уни ҳар балодан ҳимоя этмак учун!
Керак эмас қурол-яроғ, қон тўкмак, ўлим...
Керак — туққан элни ёвдан ҳимоя этмак учун!»

IV

Ана энди Жаҳон Султон отга минди,
Салмоғидан гўё отнинг бели синди.
Исфиҳони қиррасиға қуёш инди,
Пар-пар ёнди, етмиш олам кўзи тинди,
Савашмисан-саваш эмди бўлар чоғи...

Мангуберди кўзларига тўлганми қон,

Ё кўзлари қизил қонга чўмган бу он,
Жайҳун кўксин мисли шамшир — беомон
Ёриб,
Тўлқинларни хамирдай қориб,
Йироқларни кўзлаб от солмиш равон,
Қаторинда лак-лак черик — қурол-яроғли...

V

Черик келди даста-даста,
Ҳайбатланиб баланд-пастдан;
Жанг бошланди аста-аста,
Сўнгра бўлди чаппараста.
Хоразмшоҳнинг лашкари
«Қочган хотун, тойган тўқол»,
«Пайт келганда савашиб қол,
Ҳар тарафдан ол!» дейишиб,
«Ол-ҳа, қилич сол!» дейишиб,
Гоҳ ул қувиб, гоҳ бул қувиб,
Савашди майдон ичинда.
Юлдуз учгандай бўлди,
Қундуз кўчгандай бўлди,
Йигитларнинг отлари
Парқин сочгандай бўлди,
Туёқлари чиппа-чиппа
Қонни кечгандай бўлди;
Тармашди майдон ичинда.

Отлиқ-яёв аралашди,
Бир-бирини яралашди.
Ерликларнинг сиёсатин
Кўриб ағёр ақли шошди;
Бир хили оҳ уриб қочди,
Бир хили от суриб қочди,
Гоҳ йиқилиб, туриб қочди,
Бошидан тупроқ сочди...

VI

Кандаҳорда мўғиллар — сони-да саноғи йўқ,
Сони-да саноғи йўқ, шунинг учун кўнгли тўқ...
Бетида бир туки йўқ, ҳар юзи сопол товоқ —
Боқинчилар эрта-кеч базм қилгани-қилган.

Шунинг учун, қўчқорни қурбонликка сўймади,
Сўйиб, курак гўштини тутмадилар оловга¹:
Шундоқ ҳам, ғалаба биз томонда, деб ўйлашди,
Парво қилмай қўйишди Жалолиддиндек довга.

Аёлларга шунинг учун оғди алар хаёли,
Шунинг учун басма-бас қуйилиб турди шароб.
Ўйлаб кўрмадилар ҳеч: ҳарб ишига аёлу
Шароб тирғилгай магар, черикнинг ҳоли хароб.

Шунинг учун ғафлатда қолди ғаним ҳам чоғи,
Айғоқчи қисмларин йўлламади ҳар томон.
Жалолиддинлар сони ортди мингларга тағин,
Ортди Рустам сиёқли шердилларга бу замон.

Кандаҳорда мўғиллар сони-да саноғи йўқ,
Сони-да саноғи йўқ, шунинг учун кўнгли тўқ.
Кўнгилтўқлиқ жанг олди ғафлат билан баробар,
Саноқсиз ёв лашкарин бир мардча сиёғи йўқ...

VII

Э, яхшилар, қулоқ беринг сўзима,
Қараб туринг манов икки кўзима —

¹ Мўғиллар жанг олдидан қўчқор сўйишиб, гўштини оловга тутиб кўришган, суяк дарз кетган-кетмаганлигига қараб, зафарни аввалдан аниқлаш мумкин, деб ишонишганлар.

Ёлгон десам, гуноҳлари ўзима,
Донғи кетган бир қирондан сўйлайин.

Уч кун давом этди-ю у бор-йўғи,
Қуритди нақ уч юз минг эр ёстуғин,
Сарсон қолган аларнинг от-тўриғи
Кўкка айтган оҳ-фиғондан сўйлайин.

Юксак эди Қандаҳорнинг қалъаси,
Чиқолмасди одамизод боласи,
Шу маконда қонхўр мўғил галаси
Сасиб ётган кўр замондан сўйлайин.

Мангуберди лашкари-ман от суриб,
Чор томондан қалъа сари бостириб —
Кирганида, осмонларда осилиб —
Қолган қутлуғ чанг-тўзондан сўйлайин.

Савашлардан ҳар ёқ тала-тўп бўлди,
Нола чекиб, йиқилганлар кўп бўлди,
Осмондаги Худо тинчи бузилди,
Баёни йўқ бир сурондан сўйлайин.

Ёвлар қизиб, сўғиш бўлди қасдма-қасд,
Ҳеч бировда сусаймади зарби даст,
Қалла кетиб, юмалади басма-бас,
Дарё-дарё оққан қондан сўйлайин.

Ула-ўла сийраклашди ёв-мўғил,
Сийраклашиб-тийраклашди ёв-мўғил,
«Қоча-қоч!» деб ура қочди ёв-мўғил,
Эпсиз лашкар — нотавондан сўйлайин.

Зўр душманни поймол этиб, қочирган,
Омонликка эл ишончин оширган,

Довруқ билан Ғазна сари от сурган —
Мангуберди қучган шондан сўйлайин.

VIII

«Худойим-ей, қандай элсан, туққан элим,
Босқинларнинг кулфатин хўп уққан элим.
Нечун эмди ҳанузгача офринмасдин
Айтолмаймен: «Жонни-жонга суққан элим».

Жонни-жонга суқолсайдинг аввал-бошдан,
Энасининг уйидай, ёв тала-тошдан
От солдириб келолмасди тайтонглашиб,
Кўзларини очиб қўяр эрдинг мошдай —
Очиб қўяр эрдинг ҳамма бўлса жам,
Бу савдолар бошимизга тушмас эди ҳам.
Тўзонданму яралгансен, тўзғоқданму,
Қайси боғнинг мевасимен, англат, онам?!
Ўз элимни айлаяпман ўзим таҳқир,
Авф эт, юртим, бу сўзим-чун, нетай, ахир —
Айтмай десам — дилим куяр, айтсам—тилим,
Мен — дили ҳам, тили куйган нолон бағир!..
Наҳот, шунча бетайиндир фалак чархи,
На-да тарзин билиб бўлар, на-да шарҳин.
Халоскорлик қилиб кеча от сурганлар,
Бу кун шунча туширарми қадри нархин...
Арзимаган ўлжани ҳам талашарми,
Шу-ман улар бой бўлишиб қолишарми,
Ортиқ бойлик бормикин юрт эркидин, о,
Улар бунинг маъносини билишарми?!
Билишарди! Йўқса, қайдин Тўлихоннинг,
Чингизхоннинг ўзи сайлаб берган минг-минг —
Черикини тирқиратдик Парвонада,
(Завқ-шарори унут бўлмас бундай оннинг!)
Қайтиб келур ҳали барча сардорларим,
Улуғ ишда қанот бўлган саркорларим.

Темур Малик, мана, мени айтди дерсан,
Тўлиб турар яна бағрим, қаторларим.
Биров осон тарқатолмас элдир — элим,
Босқинчи ёв мўрту, олмос элдир — элим!
Туққан юрти магарки ёв ҳукмида,
Лоқайд қараб тура олмас элдир — элим!
Шаҳри Ғазна хосиятсиз экан ўзи,
Хосият не, ориятсиз экан ўзи.
Кўрлик қилди! Унга ҳам эрк берай девдим,
Сардорларим аро бирлик илин узди!..
Биров қасддан тарқатолмас элдир — элим,
Ҳар қандай ёв мўрту, олмос элдир — элим.
Она юрти зулм аро қон ютар чоғи,
Лоқайд қараб тура олмас элдир — элим!..»

* * *

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «Тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл,
Мунглиғ ҳикоялар атроф — ўнгу сўл..

Биринчи ҳикоя

Юрт кўр қилгур олчоқ Маҳмуд Ялавоч,
Мўғиллар ноиб бешафқат, баттар;
Юрт кўр қилгур олчоқ Маҳмуд Ялавоч
Она халқ бошида қамчи ўйнатар.
Хўжандни қароргоҳ айламишдир ул,
Қўрқоқлардан давра сайламишдир ул..
«Ҳоқимга садоқат!» шиори бўлмиш,
Сотқинлик, хоинлик — касб-кори бўлмиш.
Солиқ-томға йиғиб устма-уст қаттол,
Кафангадо қилди ҳамма-ҳаммани.
Кимки бош кўтарди, тутилди дарҳол
Ва жудо этилди бошидан тани.

Шугина бўлса экан...
Шугина бўлса экан...
Эрлари қул бу юртнинг энди
Шувит бу кун юзлари,
Юлинди, топталинди
Гулдай тоза қизлари.

Қўкка нолон қуш бўлиб
Учди алар фарёди...
Ор ўтида қоврилиб
Кечар мардум ҳаёти...

Зебигинанг, Зебонангни ҳам
Шу қисматга дуч этди эгам!..
Шундан бери кирди-чиқдидир эси,
Эсиз!

Гулдай хотун, суқсурдай жувон
«Зеби жинни» бўлиб қолмишдир бу он.
Шарпадай ҳар қайда юрадир изғиб,
Кулару кўзидан ёш келар сизиб.
Гаплари ҳам ғалат, телба-тесқари,
Ўзин олиб қочар ҳар кимса нари.
То шу кун не билан тириклик қилар,
Бир тангри биладир, бир ўзи билар...

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

С и н д¹ дегани дарёдир, дарёдақа дарёдир,
Қирғоғида уззу-кун тенгсиз бир жанг бородир.
Чексиз бу жанг қўйнида ўлдир-ўлдир авжида,
Унда одам одамни қонларига қорадир.

¹ Ҳозирги Ҳинд дарёси. Воқеа 1221 йилнинг 24-25 ноябрида бўлиб ўтган.

Ўлдир-ўлдир — жангларнинг беомон бир шеваси,
Қондир-ей, мурдадир-ей аввал-охир меваси.
Вале қўҳна Синдни лол айлаб ногоҳ бу фурсат
Бунда сўғиш қилганлар қайси толе бенасиб.

Хусусан, Чингиз ким ул? Дилни шунча эзарми?
Қилган қабих ишининг даҳшатини сезарми?
Бўйи найза бўйига етмаган бир гўдакни
Бўғизлатиб, юрагин итига егизарми?

Рақибни — бу гўдакнинг дадаси — Мангуберди
Шунда эрди-ку, ахир, унинг-ла қамти эрди,
Эркак бўлса, эр билан эркакча олишмасми,
Маъсумгина бир жоннинг нега бошини ейди?!..

Синд дегани дарёдир, дарёдақа дарёдир,
Чингизхоннинг дастидан бўзлаб оқиб бородир.

II

Тутқун ўлман эр йигитга жанг чоғила уётдир,
Тўрт мучанг соғ, илқингда исфиҳонинг шай бўлса.
Номусдир — қаторингда хоҳ қариндош, хоҳ ётдир,
Ночор бўлса-да, ёвга асир тушгудай бўлса.

Қуршовга тушиб қолсанг, ортингда оқин дарё,
Тик қояга черикнинг михласа ёғий баттар.
Хотин-халаж, бола-бақра бўлса-чи, сафлар аро
(Сарсон-саргардонликда сен-ла бирга юрганлар),
Кўзинг қиймас уларни шундоқ ташлаб кетишга,
Кўзларига қон тўлган ёв бурда-бурда қилади.
Қурбинг етмас дарё кечиб ва ё бошлаб кетишга,
Тушар-да оч тўлқинларга тириклай ем бўлади...
Аммо ташлаб кетишга тўғри келар бари бир,
Вақт тиғиз, асрамоқ шарт энди қолган черикни.
Ғаним билан ҳали, эҳ, каттакон жанглар бордир,

Эр деган жанг-жадалдан олдиарми юракни!..
Қолганлар жим қоларми, рози бўлиб ўлимга,
Оху нола чекарлар юрак-бағринг қон қилиб,
Ёқа йиртиб чиқарлар, тўсиқ бўлиб йўлингга.
Тўхтатмоқчи бўларлар этагингга осилиб,
Шугина бўлса, кўзни чиртга юмиб кетасан,
Аммо қарғаб соларлар улар сени беомон:
«Йигит ўлрил, илоё, шундоқ ташлаб кетарсан?!
Ўлдириб кет, дарёга чўктириб кет, беимон!..»
Ана унда жонингда жон қолмайди, яхшилар,
Қонингда қон қолмайди — миянгга қуюлади.
Чеккасиз бу очунда мавжуд бор яхшиликлар
Қурбонликлар эвазига келгандай туюлади...
Итқитасан хотину ушоқларинг тубанга,
Бошқаларга ҳам шундай қилишни буюрасан.
Камон ўқи етгудай — қарайсан ёв томонга,
Дарёга кўз ташлайсан — қиёматни кўрасан...

Синд дегани дарёдир, дарёдақа дарёдир,
Ғурбатларнинг ғурбатин сўзлаб оқиб бородир.

III

Ғурбатда ўтса кунинг, бўлма не иш қасдида,
Фалокат чиқар доим оёқларинг остидан.
Индамайсан, индамай, дардинг ичга ютасан,
Йўлни чапна оласан, ё айланиб ўтасан.
Ортингда ёв, олдиндан азим дарё чиқса-чи,
Яқин борсанг, домига тортса-чи, оғзини очиб!
Бошқа йўл йўқ бўлса-чи, кечиб ўтмоқдин ўзга,
Тулпорингга боқасан, яшнаб завқ берар кўзга!..
Дарё-дарё экан, мард минган тулпор, бегумон,
Дўзах оташидан ҳам сакраб ўтармиш омон —
Бир учқун илаштирмай ҳилпираган ёлига,
Осмонлар чайқалиб шиддатли шамолига...
Бу нақлни ким эшитган, ким эшитмаган,

Эшитган ҳам тасаввур этган ва ё этмаган,
Соҳил узра депсинганда Жалолиддин самани,
Гулдур-гулдур қоплади ногаҳон ер-самони.
Кўзларни қамаштирди туёғидан чиққан ўт,
Димоғни ёрди куйган тупроқ ҳиди, қора дуд.
Асов дарё тўхтади, тошга айланди, қотди,
Мангуберди журъати кўксига тивдай болди.
Жамики жонзотларни мук тушириб таваллида,
Кўкда учган ҳазрати Сулаймондай азмда
Дарёдан учиб ўтди Жалолиддин минган от,
Бошқалар ҳам от солди дарё сари шу заҳот.

Синд дегани дарёдир, дарёдақа дарёдир,
Жалолиддин шиддатин кўзлаб оқиб бородир.

* * *

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «Тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Мазлумлик, тобелик — атроф, ўнгу сўл...

Лавҳа

Тупроққа бош қўйиб ётар бир киши,
Миқ этмас, нафасин ичига ютган.
Саратон ҳам авжда. Жиқ терга тушиб,
Ташналик дастидан тиллари шишиб,
Тупроққа бош қўйиб ётар бир киши —
Нега ётганини балки унутган...
Дайди итлар келар тепасига-ю,
Ялаб-юлқар сўлагн оқиб.
Қаргас қушлар қўнар теграсига-ю,
Қичқириб қўярлар совуқ, ютоқиб,
Ул эса барига беларво, бефарқ,

Тупроққа бош қўйиб ётаверар жим.
Худ-беҳуд калима қайтарар бирок
Эшитмас ўзидан бошқа бирор ким.
Биров келиб, сенга не бўлди, демас.
Демас: «Тур, бу нима ётиш, оғайни!»
Одамлар бир-бирин ғамини емас —
Замонлар келганга ўхшар баайни.

Бир киши тупроққа ётар бош қўйиб,
Бунақа ётишга ғаним амр этган.
Алоҳа завқланмоқ истаган сўйиб,
Ётқизгану ўзи қиличга кетган...

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

Юлдузларнинг жойлашуви кўкда ёмон,
Ун тўрт кунлик ой — тўлмаган, ранги сомон,
Ифор иолик шамоллар ағёр томон,
Омад кетган ўхшар Жаҳон Султондин.

Ҳануз атроф — ёт элатлар ёв қарашда,
Жалолиддин қонин сўраб, тиг қайрашда,
Бир хабар йўқ муросадан, ё ярашдан,
Омад кетган ўхшар Жаҳон Султондин.

Шундай айём хасталикка бало борми,
Хастаман, деб ўлтирганга зафар ёрми,
Мағлуб ўлмоқ — мард йигитга ярашарми,
Омад кетган ўхшар Жаҳон Султондин.

Сир бермаслик керак, кўкрак кермак керак,
Сардорларга қизил найза бермак керак¹,
Эмаклаб-да жанглар аро кирмак керак,
Омад кетган ўхшар Жаҳон Султондин.

Нима бўлди шундай кунда мард султонга?
Лашкарларин тарқатмоқда чор томонга,
Сўғиш чоғи кимлар оро кирар жонга?
Омад кетган ўхшар Жаҳон Султондин.

Наҳотки, бир Темур Малик бошлиқ черик
Ев лашкарин поймол этар сўғишиб тик,
Катта сўйлаб йўлга чиқар кавши чирик,
Омад кетган ўхшар Жаҳон Султондин.

II

Кўрганмисиз ярадор шер ҳамласини
Ев-ла қамти чоғларида?!
Ана шундай жангга кирди Жаҳон Султон
Ясси Чаман тоғларида².

Ясси Чаман тоғларининг чўнг тошлари
Туёқлар зарбидан чақилди,
Ясси Чаман тоғларининг гунг тошлари
Ев устига ёғилди.
Ясси чаман тоғларида шум румликлар
Қон йўқотди, оқарди туздай.
Жаҳон Султон қаторинда бўлган черик
Қучоқлади зафарни қиздай.
«Аё! Зафар қиздай эса қўрққуликдир,
Тиққуликдир тўрт девор аро.

¹. Жангга тайёрланиш керак бўлганда, Мангуберди шундай қилган.

². Туркиядаги Арзинжон яқинидаги тоғ. Жанг 1230 йилнинг 7 августида бўлиб ўтган.

Содиқ қолар шунда сенга бутун умр,
Ташлаб кетар йўқса, кўксинг айлаб яро!»

Эсламади бу нақлни Жаҳон Султон,
Темур Малик сўзларига ҳам кирмади.
Уз майлига қўйиб берди Зафар-қизни,
Ул-чи, сира бўй бермади... бўй бермади...

Бўй бермади эмас, уни—Зафар-қизни
Тортиб олди ёв-устамон:
Ёв-устамон, қўшинининг ўндан бирин
Юборганди жанггоҳ томон.

Ёв қўшини ҳали шундоқ турар, ахир,
Бошланиши холос, бу деб, олдинда зўр жанг.
Жалолиддин лашкари-чи, холдан тойиб,
Бош чангаллаб ўлтирарди аҳволи танг.

III

«Дупир-дупир» от келади, ёронлар,
Чиқиб қаранг, ким келади, ёронлар.
Жаҳон Султон қайтган бўлса, ажабмас;
Соҳибқирон қайтган бўлса ажабмас.
Зафарбардор мардни кутиб олайлик
Йўлларига поёндозлар солайлик.
Поёндозлар лов-лов ёнсин пойида,
Оёқларин чарчоғи қолсин жойида...»

«Дупур-дупур от келади, ёронлар,
Бамисоли ёт келади, ёронлар.
Арғумоқлар гижингламас, кишнамас,
Арғумоқлар эгасини хушламас...»

Арғумоқлар ҳам одамга ўхшайди,
Мағлубият дамлари қон қақшайди:

Бир гап бўлган ўхшар Жаҳон Султонга,
Бир гап бўлган ўхшар соҳибқиронга...»

IV

Қочмоқ расм сичқонларга, қуёнларга,
Маъниси не, ўйлаб ҳам қарашмайди.
Ярашмайди қочмоқ соҳибқиронларга,
Жалолиддин каби мардга ярашмайди.
Жаҳон Султон қочди, деган қани ким?
Жалолиддин учун бу гап таҳқир ёмон.
Ул қочмади, янги бир йўл очди балким
Халқ эркига янги бир йўл очди ўғлон.
Янги йўлнинг нимаси кўп? Машаққати!
Тупроқлари тиздан келар, ўйдим-чуқур.
Куппа-кундуз отинг мункиб қоқиладир,
Пайпасланиб йўл босасан, мисли сўқир.
Тунлар яна қийин янги йўлдан юрмоқ,
Йўлни илғаш оғир... Чарчар, толиқар кўз.
Икки оёқ бир этикка суқилган чоқ,
Йўл кўрсатиб порламади бирор юлдуз.

* * *

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «Тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл,
Ҳуқуқсизлик атроф — ўнгу сўл...

Ёғийга салламно ҳар тилда калом,
Нўёндан берухсат ҳарна иш ҳаром.
Ёвлар Қуръонга ҳам таҳрир киритди,
Худо ҳам ғанимнинг додига етди...

Ғаним етук бўлса ва комил агар,
Алам қилмасмиди балким бу қадар!..
Элим ибрат олиб ундан, етилса,
Ҳеч ким қилмаган зўр ишларни қилса.

Мўғил-чи! Борингни топтади янчиб,
Савдо йўлини «бузди» кела-келгунча—
Дунёбеҳабар бир эл бўлиб қолдинг,
Ўз ёғинга ўзинг қоврилиб қолдинг...
Аввал мушт кўтарар ўзидан кўрққан,
Мустаҳкам қалъали, ки кўркам-кўркам
Шаҳарларинг бузди ғаним бир текис,
Паноҳ тутмасин деб жанг бошлаб кўққис:
Ёқди, ёндирилди ноёб битиклар,
Эл онгин ёритган офтоб битиклар,
Ёвнинг «Ёсоқ»¹ларга кетди бор илми,
Хўрлаш-хўрламоққа етди бор илми.
Одоб-ахлоқидан... сўз очмоқ бекор,
Туйғу кўчасидан ўтмаган бир бор,
Йиртилиб тушгунча кечмас жомадан,
Кўл ювмас, чиқиб ҳам ҳожатхонадан,

Шу ҳолда ўлтириб овқатини ер,
Лекин ўзни оқил, фаросатли, дер.
Уларнинг фикрича, сен баттар эмиш;
Улар сенга адаб, хулқ ўргатармиш...

Мўғил-татар бўлиб авлод-аждодинг,
Таворих саҳнига кўчармиш ёдинг,
Унут бўлар эмиш боринг, борлигинг,
Абад эмиш ушбу хорлик, зорлигинг...

¹ Ясоқ, Ёса, Яса — мўғилларнинг мазлум халқни азоблаш йўл-йўриқлари битилган яғоча қонунлар китоби.

* * *

Тоғларнинг бошини чалган туман-а,
Туманлар... туманлар — тубсиз уммон-а,
Уммонлар забтидан қутилса бўлғай,
Энг сўнгги зафарни қучмоқ гумон-а!

Энг сўнгги зафарнинг мазмуни надир?
Унга қандай юриб, қандай борадир?
Мангуберди сарсон тушдамас, ўнгда,
Унг қандай сўйланар, ўнгга не таъбир?!

Э воҳ! Бу муаммо шундоқ ечилди,
Бўйига ўлчанмай тўни бичилди.
Оламни титратган соҳибқиронни
Бир оми қароқчи «саранжом» қилди...

Энг сўнгги зафарга ошиқма, ўғлон,
Энг сўнгги зафарга кимлар етмаган!
Кўрдик... Мана, Султон жонсиз ётибди...
Энг сўнгги зафар бу... бу — ўлим экан!..

МАНЗИЛ

Ботир ўлса, йиғламаслар, кўзлар ёшин тиярлар,
Кўк ўрнига, эгнига жанг анжомин киярлар.
Ботир ўлса, жанггоҳ аро қолиб кетар мурдаси,
Қаргас қушларга байрам—бошин ўраб еярлар...
Лекин Жалол жасадин кўриб... қондай тўндилар,
Воҳ! Тоғ қадар қайғуга тоғлар қадар кўндилар.
Ярим тунда шарпасиз гўр қаздилар, ёшурин,
Мангуберди мурдасин ҳазинадай кўмдилар...

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган кўл,
Ҳасратли кўшиқлар атроф — ўнгу-сўл...

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

Темур Малик ойлаб кезди саргашта,
Чангалзору тўқай оралаб ўтди.
Бир булоқ учради тоғлардан пастда,
Кўнглида ташналик ёнарди ўтдай.
Булоққа эгилиб хаёли учди,
Ташналиги ҳатто чиқди эсидан.
Хаёли булоқнинг саҳнига кўчди,
Ҳайратга тушарди у ўз аксидан.
Соч-соқоли ўсиқ ҳамда тўзғиган,
Жандалик бир кимса боқарди унга,
Ғамгинлик ёғарди икки кўзидан,
Икки қора кўзи тўлганди тунга.
Дастида асо йўқ, белида кашкул,
Дарвиш, дерди аммо биров кўрганда,
Дарвишларча ҳаёт кечирмоқ мушкул,
Она юрт босқинда бўзлаб турганда.
Темур Малик мушкул шу йўлни тутди,
Бошқаси йўқ эди олдинда, ахир.
Юртдан йироқ эди, йироқлаб кетди,
Шу тахлит «сийлади» сардорни тақдир...
Юксак хонақоҳлар чиқди олдидан,
Зах ва чилим ҳиди димоғин ёрди.

Теварак-атрофни кузатди зимдан,
Не-не алп йнгитлар ағнаб ёгарди.
Дунё аламларин тарк этиб шундоқ,
Дунёга дард бўлиб яшарди улар.
Ўзларини эркин санарди мутлоқ,
Эркинликка муштоқ тутқунлар...

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
Яккам-дуккам тушади асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл,
На-да қўл тиграйдир, титрайдир кўнгил...

Л а в ҳ а

Қ а р ш и с и д а н сардорнинг
Бир аёл келар эди.
Аёл эмас, ечимсиз
Худ савол келар эди.
Қадди буккик ва сокит,
Гўё хаёлга банди —
Тўзғиганди сочлари,
Юз-кўзларин тўсганди.
Тупроқ кечиб келарди
Тепиб, атай чангитиб,
Атрофга чанг юқтириб,
Ўзни кўмиб, чанг ютиб.
Ўқтин-ўқтин тўхтарди,
Қаҳқаҳ уриб куларди.
Беўхшов қаҳқаҳадан
Дил беҳузур бўларди.
Кўкка чўзиб қўлларин,
Қаро ерга чўкиб тиз,

Сўнгра қўшиқ бошларди
Бўғиқ ҳамда нотекис:

«Ойдаи ошкор яратдинг, Оллоҳ,
Ойдаи ошкор яшаттирмадинг.
Ишқ базмини ясатдинг, Оллоҳ,
Юзим ерга қаратдинг, Оллоҳ,
Насибамни ошаттирмадинг.

Кечанг тўла ою юлдуз,
Ой-юлдузга қандоқ бош урай?!
Одам тинмас кеча-кундуз,
Одамлардан шувитдир юз,
Ўзни қаён ёшурай?!..

Ойдаи ошкор яратдинг, Оллоҳ,
Ойдаи ошкор яшаттирмадинг...»

Хаёлларим дардимдай узун,
Хаёлларга чўмиб юраман,
Бўлдирмасанг-бўлдирма, Оллоҳ,
Ўлдирмасанг, ўлдирма, Оллоҳ!

Тупроқ кечиб, тўзғитиб тупроқ,
Ўзни тирик кўмиб юраман...

Ойдаи ошкор яратдинг, Оллоҳ,
Ойдаи ошкор яшаттирмадинг!..»

Қаршисидан сардорнинг
Бир аёл келар эди,
Аёл эмас, ечимсиз
Худ савол келар эди.
Зеби эди бу аёл,
Зебонаси сардорнинг,
Ишқ кўйида, ўзидек
Девонаси сардорнинг...

I

«Д а р в и ш лардан сардор чиқибди,
Атрофига черик йиғибди,
Йигитлари жулдур чопонлик,
Лекин элга тинчлик-омонлик
Тилаб, белни боғлаганлармиш.
Ёвуз мўғил зулмига қарши
Ўзни жангга чоғлаганлармиш!..»
Овоза тарқалди элатлар аро,
Ҳаёти, турмуши зулматлар аро.

Чор-атрофдан буни эшитиб;
«Дарвишликни ихтиёр этиб»,
Келаверди не-не ўғлонлар,
Хонумони хароб бўлганлар,
Бари юпун, бари озғин-қоқ,
(Дарвишларга ўхшамоқ-чун, йўқ,
Ҳожати йўқ ташвишнинг ортиқ,
Дарвишсифат шундоқ ҳам улар
(Ёнларида кашкулгина кам).
Қўлларида асоки таёқ,
Бопта қурол ёвни савашга,
Молдай қувиб-ҳайдаб солишга.
Қўллари ҳам бамисли буров,
Кафтлар текис қадоқли,
Этсиз, чайир — темир снёқли...
Бўғиб қолса, тил тортолмас ёв!..

II

Шайхлар боши кўкка етди, кўкни тешди,
Бир-бировга гал бермасдан шукр айтишди.

Ҳузурига оқиб келган юпун халқни
Бу ёруғ дунёдан безган дейишди..
Еруғ дунё ишқида келганин билмас.

«Илоҳо!» деб яшайдирган жон эрса бўлди,
Биз буғдойу алар сомон эрса бўлди.
Доим тобе, доим таъзимда
Яшайдиган нодон эрса бўлди...»
Донолар келганин тасаввур қилмас.

«Давраамиз кенгайди ҳар бир нўёндин
Катта келар эмди инъом-эҳсондин —
Айғоқчи этурмен барини албат,
Кекириб ўтурмен даври замондин...»
Омилар! Ғафлатда қолганин билмас!..

Дарвишлик — аввалги дарвишликмасдир,
Борлиқни, жаҳонни қарғишликмасдир.
Барча чек-чегаралар пайхон этилган,
Дарвишликка энди халқ душман келмасдир!..
Дарвишлик бир жанггоҳ бўлганин билмас!..

III

Муридлар лол, шайхлар лол, пайғамбарлар лол,
Осмондаги Худо ҳам лол бўлса эҳтимол!
Кечагина сўфи бўлиб, дайдиб юрган дарвишлар
Бу кунда кўзлари тийрак, сергак боқадир,
Бир-бирига ғалат-ғалат имлар қоқадир.
Хилватларда шивир-шивир, пастқамларда пичир-пичир,
Танимасга олар ўзни хоҳ шайх, хоҳ пир...
Бир бало бўлғонми бу касофатларға!..
Кундан-кунга кўпаймоқда хунук-хунук «миш-миш»лар..
Утган тунда мўғилларнинг ўн беш сара йнгити
Ўз-ўзидан қаёққадир ғойиб бўлганмиш,
Астағфирилло! На ўлиги, на тириги топилганмиш,

Нўёнлар ҳар ёқни қилар «тити-пити»...»
«Хўп ғаройиб замон бўлди, ё алҳазар!..»

«Муни қилғон банда эрса, кўрмаса, наҳот,
Мўғилларнинг зулм қамчисин?! Қўрқмаса наҳот?!..»

Уйнашиб ҳам бўларканми мўғиллар-ла-а,
Жаҳоннинг тенг ёртин олғон ўғиллар-ла, а?!..»

Тавба қилдим! Тавба қилдим! Нелар деяпман?!
Қаримасдан туриб, наҳот, эсни еяпман?!
Бу сўзларни тилга олиб бўлурми?! Илло...
Шайтон!.. Номинг ўчкур, Шайтон!! Е Расулулло...»

IV

Босқинчилар қароргоҳи. Қароргоҳ гавжум.
Давра қурган мўғиллар, ширакайф бари.
Уртада чўнг машъала — эскитдан удум—
Нишонлашар энг янги ғалабаларин...
Машъала теграсида сулувлар. Мунгли.
Андухли қўшиғидан атроф бир ҳазин.
Бефарқ аммо авжга минар мўғил гурунги,
Тушунмайди улар бу куй, қўшиқ маъносин,
Уларга завқ-қўшиқларнинг мунглилиги, бас!
Атроф беҳад қайғули ўйларга толса...
Атроф — қўшиқлардан завқ-сафо эмас,
Руҳ эмас, яшаришмас, сўлғинлик олса...
Сайхонликда дошқозонлар осилган қатор,
Дошқозонлар биқиллайди хуш бўй таратиб.
Атрофида ошпазлар бор; баковулар бор;
Ўз ишининг кўзин билган эпчил, батартиб.
Эътибор ҳам қилмас ортиқ оёқ остида
Уралашган, юпун «дарвиш»га улар,
«Ювинди-пувиндими бериб қўярман» — ўйлар,
Билмайдики, дарвиш бу кун улар қасдида.

Дарвиш бу кун ювиндидан умидин узган,
Ёв ошига заҳар қотмоқ режасин тузган,
Бу кун Темур Маликнинг мард йигитлари...

Авраб-савраб ошпазлардан бирортасини
Четга олиб чиқа олса бас эди дарвиш.
Унда, қоронғулиқда, қўлидан ҳар иш—
Келадиган ёр-дўстлари кутмоқда уни...

Эртасига эрталабдан тарқалди хабар:
«Кеча тунда ёвнинг олам-жаҳон черики
Базмда... ҳаром ўлмиш...
— Алҳазар! Алҳазар!...
Топилмабди бирор тирик... чала ўлиги!
— Улат келганми ё бу томонларга,
Худонинг қаҳрими бу ёғийга баттар!..

V

Кундан-кунга кўпаяверди
Дарвишларнинг қаҳрамонлиги.
Ҳар қадамда ёвга панд берди
Уларнинг ишбилармонлиги.
Ёлгон ухлаб ёв пойгагида,
Донг қотган чоқ, шарт туриб бўғди.
Якка-якка учраганида
Кўкрагига дудама суқди.
Гоҳ қандайдир кўкатлар бериб,
Отларини чоптирмай қўйди.
Ёру дўстлар келди от суриб,
Қанчасини ҳўкиздай сўйди.

* * *

*

Хўжанднинг тор кўчаларида
Такрорланар «тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.

Яккам-дуккам тушадн асо,
Титрар-қақшар асо тутган қўл.
Бу қўл — Темур Маликнинг қўли,
Гарчанд очлик айнитар кўнглин
(Сардор кўпдан туз тотмаганди),
«Хайр тилаб чўзилмаган ҳеч,
Куни шунга қолдимн энди,
Тентирайди сардор эрта-кеч.

Шундоқ! Лекин нечун то шу дам
Пешвоз чиқмас ҳеч кимса унга.
Яқин келиб бир сўз демас ҳам,
Темур Малик ҳайрондир шунга.
Наҳот айтар сўзи бўлмаса
Сардорига она-халқнинг!
Ҳеч кимда хотира бўлмаса,

Танишмаса, наҳот, Темур Маликни?!

«Тепамда мағзавадек булутлиғ осмон,
Ҳиди келар, кўйнимни айнитар ёмон.
Она-юртинг додига етдинг бир замон,
Ўз додингга ўзинг қандоқ етасан,
Ўласан-да энди, Темур Малик, бошқа нетасан.

Кўп яшадим. Насибам сардорлик бўлди,
Не-не қутлуғ жангларга саркорлик бўлди.
Оқибат, олам аро сарсонлик бўлди,
Ўз юртингдан тағин қаён кетасан,
Ўласан-да энди, Темур Малик, бошқа нетасан.

Чиндан таниб бўлмас ҳолдаман балким,
Шунданми бепарво қолдиришди жим;
Лекин ўз отасин қувиб солгай ким?
Тангрим; пешонага нелар битасан;
Ўласан-да Темур Малик, бошқа нетасан?!

Дарбадарлик бошқа гапди. Жисм унда сарсон,
Уйда юртинг ила руҳ топишгай осон.
Бунда иккови ҳам айридир ёмон,
Бир ўзинг на унга, на бунга етасан,
Ўласан-да, Темур Малик бошқа нетасан?!..»

ҚИСИМ ТУПРОҚ МАНЗАРАЛАРИ

I

Ҳар қанақа пинҳон ишлар бўлгуси ошкор,
Хусусан, ёв билан жанг қилмоқ яширин.
Оламаро толе қарғаганлар бор,
Сотқинлар бор... Айтиб берар ғанимга сиринг..
Бош чангаллаб, не қиларинг билмай қолурсан,
Бўғзингга сизмайди жонсарак жонинг.
Сотқин?! Қим ул?! Ҳар дўстингдан шубҳа қилурсан,
Падарига минг-минг лаънат бундай оннинг!..
Э, воҳ! Шунча кўргуликлар каммиди унга!
Темур Маликда не қасдинг бор, тақдир!
Наҳот, эрк майи — бу, аччиқ ва тахир,
Наҳот, шунча захматлари қорилса тунга!..
Етар пана-пастқамларда ўғридай пусиб,
Бамисоли чотига думини қисиб,
Ўлжа илинжида санқиган оч-қоқ
Бўрилардай ҳар тепани ғаним деб билмоқ!..
Ёв номики дарвишни сўймоқда бир-бир,
Гуноҳи борми, йўқ — суриштирмас ҳам.
Бизларга ҳам гал келади бир кун бари бир,
Ҳаракатни қилиб қолмоқ зарурдир бу дам!
Бошқа асл дарвишлар ҳам қўшилгай зора бизга,
Кучимизга куч қўшилса, мадор—мадоримизга!
Тун-ла ёв уловларин ўлжа қилмоқ шарт,
Жангга кирмоқ... ошкор, бешафқат!
Ўзи жанг-жадалларни соғингандим, оҳ,
Қонларим ёқмоқдайди оташ хумори!

Соғингандир бўйимни жанггоҳ,
Соғингандир Темур Малик отли Сардорни!..

II

Қўлларида пўлат исфиҳон,
Темир кистан, чўқмору камон,
«Анойи бир одатлилар»нинг
«Беҳад сабр-тоқатлилар»нинг —
Дарвишларнинг отга минганин
Эшитмовди бу ёруғ дунё,
Кўрди, не тонг, ўз кўзи билан!
Тилларида «ҳақ-дўст, ё Олло!»
Узларининг янги қўшиғи,
Эрк ҳақида рангин қўшиғи;
Осмонларга айлаб тавалло
Эгар—жабдуқ узра тинганин
Эшитмовди бу ёруғ дунё,
Кўрди, не тонг, ўз кўзи билан!

Яна кимсан — қатағон солган,
Жаҳоннинг тенг ярмини олган,
«Сўнгги денгиз»—ким билсин — бор-йўқ,
Висолига от сурган беюз, —
Қисик кўзли мўғиллар билан
Сўғишмоққа шайланганини
Эшитмовди бу ёруғ дунё,
Кўрди, не тонг, ўз кўзи билан!
Жулдур кийган юпун жонларнинг,
Эрк кўйида бағри қонларнинг
Ёв устига ёпирилган чоқ,
Бир-бировин қўллашиб иноқ,
Шиддатларга айланганини
Эшитмовди бу ёруғ дунё,
Кўрди, не тонг, ўз кўзи билан!..

— Нега кўзларини юмган осмон?
 Осмонинг кўзига тупроқ тўлганми?
 — Осмоннинг кўзи йўқ анчадан буён,
 Темур Маликларнинг мағлуб бўлганин
 Кўриб, изтироб-ла оҳ тортган, айтиб,
 Тили танглайга чиппа ёпишган.
 — Шунданми... тоғларнинг тош-заранглиги?
 Юзи қароликдан ҳоли танглиги
 Туннинг тонг қошида мулзам ва абгор?..
 Хуллас, оламаро не кам-кўстлик бор,
 Шундан деюрмисан барчасин, оға?!
 — Иним, сўзларингда мунча сўроғ-а?!
 Жонимга санчилур мисли яроғ-а!
 Кўнглимда ситам-а, кўксимда доғ-а!
 Ёв забтида ҳануз она тупроғ-а,
 Ёв забтида эрса она тупроғ-а,
 Кўрган-эшитганга жароҳат етар,
 Халоскорин гарчи ёв мағлуб этар!..

* * *

Хўжанднинг тор кўчаларида
 Такрорланар «Тўқ-тўқ-тўқ» нуқул.
 Яккам-дуккам тушади асо,
 Титрар-қақшар асо тутган қўл,
 Ҳайрат-ҳаяжонда атроф-ўнгу сўл.
 Кетиб борар сардор бу чоқ
 Урдугоҳи мўғил сари.
 Кўпаймайди йўли бироқ,
 Кўпаяр дил оғриқлари...

* * *

Уйламангиз — йўллар қизил,
 Йўл бўйида гуллар қизил,
 Уйлангизким қоним менинг:

Тўкилмишдир жанглар аро,
Тўкилмишдир дарё-дарё,
Йўл-йўлакай тўкилмишдир...
Оҳ, ўлмаган жоним менинг!
Дарвишликка аёқ етди,
Билмам—қайдин-қаёқ етди,
Қучган зафар-шоним менинг!
Топталадир эллар ҳамон,
Топталадир беҳад ёмон,
Эрмакка-да топталадир...
Оҳ, ўлмаган жоним менинг!

М а н з и л

Бу даргоҳ муҳташам, мудҳиш иморат,
Бу — қуёш тушмаган, заҳлаган гўшал
Бу — ичу ташида қанча қозиқ бор —
Калла суяклари илинган қатор
Мўғил ўрдугоҳи — тумтаймиш ғоят,
Атрофга қоп-қора соясин тўшаб.
Бу — йиғин бетартиб, дим, ғала-ғовур,
Бу — юрт хонларин шум намоёйиши!
Бу — Маҳмуд Ялавоч, Темур Маликин—
Улуғ сардорининг — она халқнинг
Номини ғанимга сотган он—сўқир,
Сўқир замонанинг тунд азмоёйиши.
Бу — эшик; тепилиб очилган ногоҳ,
Бу мағрур қиёфа, бургут сиёқли—
Темур Малик — беқиёс сардор,
Эрк йўлига ўзни тиккан жафокаш
Кўнглида гувлаган исёнким бу чоқ
Гард-гард айламоққа тайёрдир ҳаммаёқни.
Бу — қўрқув, ёғийлар юзида қалққан:
Бу — ваҳм, талваса; ногоҳ қўзиган
Безгакдай хонлар рангу рўйида.
Асраб-ардоқланган бир қисим тупроқ,

Ва бирдан сочилган, сочилган шундоқ,
Нажот тилагандай мирғайиб боққан
Маҳмуд Ялавочнинг кўрар кўзига.
Бу чилвир — сардорни банду банд этмиш;
Бу оғир қиличлар, хўп қонсираган,
Темур Малик узра ярқирашган, зол.
Бу — кўзлар, дунёни мазаҳлаб алҳол,
Олло-таоллога беписанд кетмиш.
Бу — кўзлар, дунёдан дунё сўраган,
Бу — қон, Темур Маликнинг қони;
Тизиллаб ҳар ённи этмиш лолагун,
Томчиси теккан жой тўкилмиш эриб.
Бу—сардор — ёстаниб ётар жон бериб.
Бу—кун, йиғлай-йиғлай қон қақшаган кун,
Бир қултум зардоб бу — эл-юрт афғони...

ХОТИМА

Кенгайиб бормоқда бу йўллар тинмай,
Ёруғ жаҳон аро ҳар зум, ҳар қадам.
Темур Малик билан бошланмагандай,
Бу йўллар ҳувиллаб қолмас кейин ҳам.
Қайдаки ҳақорат, эркисизлик, хўрлик,
Қайдаки кўнгиллар чекар экан ранж—
Қаҳрамонлар чиқар от суриб бот-бот;
Эзилган элларга бўлар кўзу қош.
Мудом зафар қучиб яшнайти ҳаёт,
Мудом порлайверар осмонда қуёш.
Бу йўлларни тўсмоқ бўлганлар — шўрлик,
Бу йўллардан юрмай ўтганлар — аянч.

1974—1978

МУНДАРИЖА

Ният қил...»	3
Гумондан иймонга ўтиш муҳимроқ	
«Яна келдим...»	5
Тоғ йўлида	6
Виждон азоб чекса	7
Ўтиш даври	8
«Юрагига өзгу ва гўзал...»	11
Ҳайвонот бағида	12
1933 йил хотираси	13
«Саҳна қонунни, бу...»	14
Олдинги сафдагилар	15
Оҳу эдик	20
Навойни англаш	21
Самарқанд сафари	23
Босмачилар	25
Шоир укам Муҳаммад Юсуфга	29
Икки тиллилик	31
Ортиқча одам	33
Дўст. Достон	34

Юракдаги Ватан сўзи

Чорлаш	49
Қушча	50
Оққув кўли	51
Бир тўда бола	52
Шоҳи зинда	53
Балиқчида жанг бўлган	55
Мешқобчи	57
Ҳол сўраш	59

Фарзандлик — қиёмат қарздорлик, ахир

Онамга	62
Онам қошидасан ёҳуд синглим Муҳаббатга мак- тублар. Достон	63

Севгимиз кўксига отилди бу ўқ

«Мен, ахир...»	69
«Ҳаммаси тугади...»	70
«Қузатиб қолмаса...»	71
Балиқчининг йўлларида	72
Математик шеър	73
Бегона	74
Яхши бўлди	75

«Хайр...»	76
Севмаган ёр билан	77
Ешлари ўн саккиздан ўтган қизларга	78
«Сизни менга...»	80
«Меҳринг таъмини...»	81
Чўли ироқ афсонаси	83
«Юрак юраклигин қилади...»	85
Соғинч дарвозаси	86

Расулulloҳ айтурлар...

Шеърга тушган ҳадис гулдастаси

Бағишлов	90
Арбаъин — I	91
Арбаъин — II	100
Арбаъин — III	108
Арбаъин — IV	116

Темур Малик ўтган йўлларда

Тарихий дoston	124
--------------------------	-----

*Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
Адабий-бадиий нашр*

ШУКУР ҚУРБОН

СИЗНИ ХУДО ЕТКАЗДИ

*Шеърлар, шеърга тушган ҳадислар,
дostonлар*

Муҳаррир Санобар Раззоқова, рассом А. Бобров, расмлар муҳаррири А. Қива техн. муҳаррир В. Барсукова, мусаҳҳиҳ Ш. Собирова

ИБ № 5289

Босмахонага 25.02.94 да берилди. Босишга 15.04.95 да рухсат этилди. Бичими 70×90/32 2-нав босмахона қоғози. Адабий гарнитур. Юқори босма. 6.14 шартли босма тобоқ. 6,0 нашр босма тобоғи. Жами 30000 нусха 395 буюртма. Ваҳоси шартнома асосида 23—94 рақамли шартнома.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Тошкент китоб-журнал фабрикасида чоп этилди. Тошкент, Юнусобод даҳаси, Муродов кўчаси, 1-уй.